

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA PEDAGOGIKY

**JAK VÉST PŘEDŠKOLNÍ DĚTI K HODNOTÁM
DEMOKRATICKÉ SPOLEČNOSTI (SE ZAMĚŘENÍM NA
MATEŘSKOU ŠKOLU V BOROVECH)**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Klára Kořínková

Předškolní a mimoškolní pedagogika, Učitelství pro MŠ

Vedoucí práce Mgr. Pavla Sovová, Ph.D.

Plzeň, 2013

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci na téma „Jak vést předškolní děti k hodnotám demokratické společnosti (se zaměřením na mateřskou školu v Borovech)“ jsem vypracovala samostatně pod vedením své vedoucí bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Plzni dne

---

vlastnoruční podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí bakalářské práce Mgr. Pavle Sovové, Ph.D. za podnětné rady v průběhu psaní této bakalářské práce. Mé díky patří i paní ředitelce MŠ Borovy Zuzaně Mastné za poskytnutí potřebných podkladů, její ochotu, trpělivost a především čas, který mi věnovala.

OBSAH

ÚVOD	3
TEORETICKÁ ČÁST:	4
1 HODNOTY	4
1.1 VÝBĚR HODNOT VHODNÝCH PRO VÝCHOVU PŘEDŠKOLNÍCH DĚTÍ	5
1.2 VLIV SPOLEČNOSTI NA VÝCHOVU	6
2 RESPEKT A ÚCTA.....	7
2.1 VÝZNAM RESPEKTU A ÚCTY	7
2.2 ZÁSADY VEDOUcí K ROZVOJI RESPEKTU U PŘEDŠKOLNÍCH DĚTÍ.....	7
3 SPRAVEDLNOST A ODPUŠTĚNÍ.....	11
3.1 VÝZNAM DANÝCH HODNOT	12
3.2 OBECNÉ ZÁSADY VEDOUcí K ROZVOJI TĚCHTO HODNOT U PŘEDŠKOLNÍCH DĚTÍ.....	12
4 CITLIVOST	14
4.1 VÝZNAM CITLIVOSTI A JEJÍ VLASTNÍ POJETÍ.....	14
4.2 OBECNÉ ZÁSADY VEDOUcí K ROZVOJI TĚTO HODNOTY U PŘEDŠKOLNÍCH DĚTÍ.....	15
5 PŘÁTELSTVÍ A LÁSKA.....	16
5.1 VÝZNAM TĚCHTO HODNOT A JEJICH POJETÍ.....	16
5.2 OBECNÉ ZÁSADY VEDOUcí K ROZVOJI DANÝCH HODNOT U PŘEDŠKOLNÍCH DĚTÍ.....	17
6 MATEŘSKÁ ŠKOLA A JEJÍ SCHOPNOST VĚST DĚTI K HODNOTÁM	19
6.1 HODNOTY V RVP PV	20
7 RODINA DÍTĚTE	22
7.1 VÝZNAM, FUNKČNOST A VLIV RODINY	22
7.2 KOOPERACE RODINY S MATEŘSKOU ŠKOLOU	24
PRAKTICKÁ ČÁST:.....	26
8 CHARAKTERISTIKA MATEŘSKÉ ŠKOLY V BOROVECH.....	26
8.1 VĚCNÉ PODMÍNKY MŠ	26
8.2 ZAMĚSTNANCI	26
9 AKČNÍ VÝZKUM.....	26
9.1 DESIGN REALIZOVANÉHO AKČNÍHO VÝZKUMU	27
9.2 VYUŽITÉ VÝZKUMNÉ METODY	27
10 DIAGNOSTIKA PEDAGOGICKÉ SITUACE	28

11 CÍL AKČNÍHO VÝZKUMU.....	29
12 POPIS REALIZOVANÉ VZDĚLÁVACÍ NABÍDKY	29
12.1 RESPEKT A ÚCTA.....	29
12.2 SPRAVEDLNOST A ODPUŠTĚNÍ.....	31
12.3 CITLIVOST	33
12.4 LÁSKA A PŘÁTELSTVÍ.....	34
13 VÝSLEDKY AKČNÍHO VÝZKUMU	35
13.1 POZOROVÁNÍ.....	35
13.2 ROZHOVORY S DĚTMI.....	35
13.3 DOTAZNÍKY PRO RODIČE.....	39
13.4 ANALÝZA DOKUMENTU.....	40
14 ZÁVĚRY AKČNÍHO VÝZKUMU	41
14.1 ZHODNOCENÍ INOVAČNÍ VZDĚLÁVACÍ NABÍDKY	41
14.2 DOPORUČENÍ PRO DALŠÍ OBDOBÍ	42
ZÁVĚR	44
RESUMÉ.....	45
SEZNAM LITERATURY	46
PŘÍLOHY	1

ÚVOD

Téma bakalářské práce jsem si vybrala při svém působení v mateřské škole v Borovech. Práce zde mi odhalila nové pohledy ať už na postoj učitelek k jejich povolání, nebo na hodnoty a s tím spjaté chování jednotlivých dětí. Jednání či argumenty některých dětí mě několikrát dokázaly dostat do nelehké situace. Snažila jsme se přizpůsobovat své jednání dětem a co nejvíce se jim věnovat individuálně. Následně jsem byla těmito skutečnostmi donucena zabývat se problematikou hodnot ve výchově. K zamyšlení mě dovedly i rozmanitosti ve vedení a osvojování si daných hodnot v rodině dítěte.

Cílem mé práce je pokusit se zjistit, co si samy děti pod danou hodnotou představují, jak jsou k hodnotám vedeny nejen v mateřské škole, ale i ve svých rodinách. Chtěla bych děti k daným hodnotám nasměřovat a rozvíjet je v nich. Protože jsem k tématu přivedena aktuálním děním ve třídě MŠ Borovy a hledáním řešení problémové pedagogické situace, je v mé práci využit tzv. akční výzkum. Podstatnou součástí výzkumné činnosti je intencionální vzdělávací nabídka (přesněji řečeno její část).

K získání dat byly využity tyto metody: rozhovor, dotazníky, pozorování a analýza dokumentace. Rozhovor jsem si zvolila jako nejvhodnější a nejpřirozenější metodu získání informací od předškolních dětí. Informace od rodičů byly shromážděny prostřednictvím dotazníků. Pozorování je důležité pro vnímání pedagogické situace. Pro porovnání počáteční a závěrečné situace jsou využity záznamy v třídní knize.

TEORETICKÁ ČÁST:

1 HODNOTY

S pojmem hodnoty se můžeme setkat již v jednom z hlavních právních předpisů soukromého práva ústavního, čímž je Listina základních práv a svobod. V tomto dokumentu, který se skládá ze šesti částí (Hlav), je deklarováno, že lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i právech a stát je založen na demokratických hodnotách¹.

Pojem hodnota se v dnešní době objevuje již i v běžné komunikaci. Každý má své představy o tom, co, jak a na kolik je hodnotné, vhodné či správné. Tyto představy jsou většinou zaměřeny na jedinou hodnotu bez jakéhokoliv integrujícího přístupu. Bohužel právě spojitost hodnot je z mého pohledu důležitá. Je možné rozvíjet tak více hodnot společně či s určitou návazností dojít od jedné k druhé.

Každý člověk má již od narození možnost setkávat se s nejrůznějšími hodnotami. V knize Lindy a Richarda Eyrových (2010) Jak naučit děti hodnotám mě zaujalo rozdělení na hodnoty dávání a hodnoty bytí. Do hodnot dávání zařadili například spolehlivost, lásku, úctu, srdečnost a do hodnot bytí například odvalu, samostatnost, výkonnost a sebekázeň. Bezesporu tyto všechny hodnoty se naučí dítě nejpřirozeněji v rodině, ať už formou pozitivní či negativní zkušenosti. Rodiče mají na děti hlubší vliv než cokoli, co se mohou naučit později v mateřské škole.

Již celá řada profesionálních filosofů se snažila a neustále snaží zavést určitý hodnotový systém. Uvádím zde například definici z knihy českého filosofa Jana Sokola (2004, str. 303). Hodnoty jsou zde vymezeny podle H. Lotze jako „*Obecný pojem pro všechno, čeho si ceníme nebo vážíme jako takového, ne jako prostředku k něčemu jinému. To, co je vzácné, čemu se člověk věnuje, za čím je ochoten jít, něco obětovat. Pojem hodnoty se snaží vyjádřit fakt, že svobodná volba není libovolná, nýbrž dává něčemu přednost. Člověk v životě zahlíží mnoho různých hodnot, které se často navzájem vylučují... Proto si člověk i lidská společnost různé hodnoty řadí níž nebo výš a vytváří tak hierarchii hodnot: při konfliktu hodnot by měl dát přednost té, která stojí výš... Studium hodnot se zabývá etika a axiologie. Další sekularizací vzniká hodnota užitná („co k čemu“) a nakonec směnná či tržní („co za co“, resp. „co za kolik“), jimiž se zabývá ekonomie.“*

---

¹ <http://zakony.centrum.cz/listina-zakladnich-prav-a-svobod> [cit. 13-06-02]

Nemám možnost ani znalosti pouštět se do takovýchto filosofických úvah či myšlenek, ale mám poznatky z mateřské školy, kde se s mnoha hodnotami neustále setkávám a získávám tak možnost posoudit, kterými je nejdůležitější se v nynější době zabývat.

Na základě rozdělení v publikaci Lindy a Richarda Eyrových (2010) jsem si vybrala výše zmíněnou první skupinu hodnot, a to hodnoty dávání. Některé z nich se u dětí v mateřské škole vůbec neobjevují a některé jen zřídka. Společně s hodnotami bytí jsou pro předškolní děti důležitou složkou společného soužití nejen s ostatními dětmi, s rodinou či s učitelkami, ale i s celou společností v dnešním světě. Děti jsou vedeny k následujícímu: umět pozdravit, zdvořile požádat a nezapomenout poděkovat. Z toho plyne, že je dobré dávat, je-li o to člověk požádán, ale vhodnější by jistě bylo dokázat pochopit a dávat i bez požádání. Proto bychom měli učit děti nejen hodnotám bytí, ale právě i hodnotám dávání, mezi které zmínění autoři řadí kromě oddanosti, spolehlivosti, srdečnosti, nesobeckosti také **respekt, úctu, spravedlnost, odpuštění, citlivost, lásku a přátelství**. Zvýrazněné hodnoty jsem si vybrala jako stěžejní pro svoji práci.

1.1 VÝBĚR HODNOT VHODNÝCH PRO VÝCHOVU PŘEDŠKOLNÍCH DĚTÍ

V dnešní demokratické společnosti se snaží jak učitelky mateřských škol, tak především rodiče najít správný přístup a tu nejvhodnější výchovu dětí. Ale která z výchov je „ta správná“ a nejlepší? Všichni máme tolik informací, které se na nás valí z knížek, internetových stránek, tiskovin, od příbuzných či známých. Každá rodina má svůj vlastní přístup k výchově dětí a svůj životní styl. Někdo vyznává heslo, že je škoda rány, která padne vedle a že proutek se má ohýbat, dokud je mladý. Na druhé straně existují rodiny s úplně opačnou výchovou, kde děti neznají žádné bití, zákazy, příkazy a určitý respekt ke svým rodičům je pro ně již v raném věku cizím pojmem. Bohužel i takovéto dva extrémní přístupy výchovy dětí jsou skutečností a zkušenost s nimi mají učitelky v nejedné mateřské škole. Naštěstí ale větší poměr zde zastupují rodiče, kteří nezapomínají, že dítě nejvíce potřebuje bezděčnou rodičovskou lásku, ale kromě toho nezapomínají nastavit svým dětem určité mantinely. Nejen proto, že danými hranicemi pomáhají dětem ke správnému a zvládnutelnému vývoji, ale především proto, že děti, které nemají dané mantinely, se v dnešním světě ztrácejí, neznají určitý řád a nevnímají své rodiče jako určitou autoritu. Ať už byli rodiče na tuhle cestu dovedeni učitelkami z mateřské školy nebo si tuhle výchovu vybrali sami, věřím, že nikdy svého rozhodnutí litovat nebudou.

1.2 VLIV SPOLEČNOSTI NA VÝCHOVU

Při snaze o získání více informací o vlivu společnosti na výchovu dětí jsem se setkala s mnoha názory a aspekty. Za nejdůležitější zmínku považuji především tlak společnosti na osobnostní a sociální výchovu, který se snaží dát dětem lepší možnost v adaptaci do společnosti a následného fungování a žití v ní.

„Život člověka je nemyslitelný mimo společnost a kulturu. Pohled na člověka skrz vliv kultury nám v nejširším slova smyslu umožňuje postihnout dva její základní znaky: (1) velkou rozmanitost lidského chování v různých společnostech a (2) zvláštní vazbu mezi individuálním chováním a kulturním kontextem, v němž probíhá. Moralisté se zabývají v nejrozšířenějším významu především zvyklostmi a způsoby chování. Důraz je kladen především na opakované projevy chování, které jsou rozpoznávány jako „obvyklé“ v daném prostředí. Pozoruhodné je rovněž to, že je předpokládáno spojení obvyklých projevů chování s „morálními příčinami“, s určitými psychickými kvalitami lidí tvořících jednotlivé kulturní skupiny“ (J. Výrost a I. Slaměník, 1998, str. 225). Z vlastní praxe mohu potvrdit, že od dětí se opravdu očekává určité jednání v daných situacích. Pokud dítě nereaguje podle očekávání učitelky, stává se jeho projev chování nehodnotným a nevhodným. Následně se ocitá v porovnávacím střetu s jiným dítětem, jehož chování je naopak považováno za „vhodné“.

At' chceme nebo nechceme, společnost ovlivňuje naše jednání i vývoj hodnot na každém kroku. Je nemožné snažit se od společnosti a kultury odpoutat. Jediným a nejvhodnějším řešením je snažit se vést děti ruku v ruce se společností, jejími potřebami a zvyklostmi. Protože jen tak je možné dát dětem v předškolním věku schopnost žít bezpečně, samostatně a sebevědomě v dnešním světě. Určitým „vůdcem a pomocníkem“ učitelek v mateřských školách je v tomhle směru především Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, kde jako jeden z cílů je deklarováno, že vedeme děti k hodnotám demokratické společnosti. Ty se projevují i v celkové filosofii tohoto kurikulárního dokumentu, což je osobnostní pojetí výchovy předškolního dítěte. *„V dnešní době mají děti právo být odlišné od ostatních, což vůbec nesouvisí s otázkou respektování základních společenských pravidel. Dnešním cílem učitelek je dosáhnout individuálního přístupu k dětem, vyznat se v nich, získat správný výchovný postoj a vytvořit jim skutečně krásné a zdravé prostředí, v němž budou šťastné“ (Z. Helus, 1984, str. 10). Šťastné nemohou být děti na úkor druhých, ale musí se přirozeně a nenásilně naučit respektovat sebe i druhé, být spravedlivé, dokázat odpustit, být citlivé a dokázat mít rády, at' už přátele, rodiče nebo jednou v budoucnu i partnera.*

2 RESPEKT A ÚCTA

O respekt v mateřských školách jsem se zajímala již při náslechové praxi v Plzni. Díky možnosti navštívit více mateřských škol se mi rozšířily obzory a měla jsem možnost porovnávat přístupy jednotlivých učitelek. Ve většině mateřských škol již bylo možné spatřit rovnocenné jednání učitelky s dítětem jako se sobě rovným. Bohužel ale v jednom případě jsme na praxi byli svědky nepřehlédnutelného autoritativního přístupu učitelky k dětem. Ty neměly možnost vlastní volby, učitelka nedávala prostor pro alternativní řešení a její důslednost přecházela až v direktivní jednání. Tato zkušenost mě zavedla právě k zařazení respektu a úcty do své bakalářské práce. Slovo respekt je modernější a využiji ho spíše než slovo úcta. Ale oba termíny můžeme chápat jako synonyma. Co se týče jejich obsahu, cituji opět českého filosofa: „*Úcta je dobrovolné omezení sebe sama tváří v tvář hodnotě nebo i nadřazenosti druhého, které se často projevuje i navenek, slovy nebo gesty (např. „zmenšením postavy“, úklonou nebo pokleknutím)*“ (J. Sokol, 2004, str. 374).

2.1 VÝZNAM RESPEKTU A ÚCTY

Hledala jsem určité teorie či definice, díky kterým bych pochopila význam těchto dvou hodnot. Úcta a respekt jsou opravdu téměř totožná slova a lze je považovat za jedinou hodnotu.

Respekt a úcta jsou důležitou součástí mravnosti. Jde o uznávání silných stránek osobnosti, o spravedlnost a rovnost práv.

Je zjevné, že respekt a úcta mají v lidských vztazích velký význam a jsou základem pro ostatní hodnoty. Dítě, které se naučí respektovat druhé, se stane lepším členem společnosti a lepším přítelem. Naučit dítě úctě a respektu je zajímavá a trochu obtížná výzva. Způsob, jakým se dítě chová ke svým přátelům a rodičům, ovlivní i jeho chování v budoucnu. Pokud se dítě naučí respektu v domácím prostředí, je pravděpodobné, že se mu to bude dařit i jinde“ (L. a R. Eyrovi, 2010, str. 102).

2.2 ZÁSADY VEDOUcí K ROZVOJI RESPEKTU U PŘEDŠKOLNÍCH DĚTÍ

Nejlepším učitelem pro předškolní děti jsou rodiče a učitelky v mateřských školách. S nimi tráví dítě nejvíce času a má tak možnost naučit se převážnou většinu věcí a hodnot nápodobou právě od nich.

„Dospělí si přejí, aby se děti chovaly s respektem k druhým lidem. K tomu je ale nutné, aby samy „na vlastní kůži“ zažily respekt od dospělých. Nestací, když o vzájemném respektování pouze uslyší nebo jej vidí v chování dospělých mezi sebou. Respektovat děti znamená vědomě opustit mocenský, manipulativní přístup ve výchově vzdělávání. To neznamená, že si pak děti budou dělat, co chtějí. Existují respektující a přitom účinné zásady a způsoby jak zprostředkovávat dětem tolik potřebné hranice chování. Jejich účinnost spočívá v tom, že budují morálku opřenu o zvnitřněné hodnoty, podle nichž budou děti zvažovat své chování i tehdy, když na blízku nebude žádná kontrola“ (P. Kopřiva a J. Nováčková, 2008, str. 5).

Podle knih *Jak naučit děti hodnotám* (2010) a *Respektovat a být respektován* (2008) jsem vybrala obecně uznávané a osvědčené zásady a způsoby, jak u dětí respekt rozvíjet.

1. Očekáváš-li respekt od druhých, sám respektuj

V dnešní době rodiče často podceňují význam toho, že jsou sami pro dítě vzorem, ať už si to uvědomují a chtějí či naopak. *„Mnoho dospělých se upřímně diví, že přestože dětem tolikrát řekli, jak by se měly chovat, děti to nedělají. Základním způsobem, jak naučit děti respektujícímu chování, je chovat se k nim s respektem“ (P. Kopřiva a J. Nováčková, 2008, str. 18).* Kdo chce dítě respektovat a učinit je citlivým vůči respektu a úctě, musí dokázat brát vážně a respektovat především i sám sebe. *„Jen ten, kdo se miluje, přijímá celou svoji osobnost, přijímá druhé a stojí při druhých, je schopen mít ráda a respektovat druhé“ (J. – U. Rogge, 2000, str. 117).*

Nejsilnějším důkazem respektu je partnerské chování k dětem. Ať už je projev partnerství jen nepatrný, pro dítě je důležitý a bezpečně jej rozpozná od mocenského přístupu. Někdy záleží jen na pár slovíčkách, která věnujeme dětem. Dokážeme tak povznést náš vztah na nejvhodnější úroveň. Můžeme říct *„Vážím si tě za to, jak ses právě zachoval.“*

Neměli bychom zapomínat, že nejde pouze o náš přístup k dětem, ale také o respektování potřeb dítěte. Především základní lidské potřeby jsou jakýmsi pomyslným motorem, který pohání veškerá snažení, činnosti a chování dětí. Rodiče, ale i učitelé v mateřských školách by měli podle chování dítěte dokázat usoudit, jestli je vše v pořádku či není. Mnohdy právě náš vlastní přístup k dětem ovlivňuje nadále jeho chování. Při svém působení v mateřské škole v Borovech jsem měla mnoho možností a času pozorovat nejen chování dětí, ale i učitelek. Překvapil mě argument paní ředitelky, se kterou jsme všechny společně probíraly často nezvladatelné chování jednoho chlapečka. Nevinila jeho

samotného, ale začínala u sebe a hledala chyby ve svém přístupu k němu. Od té doby jsem si i já více „hlídala“ své jednání vůči zmíněnému chlapci. Respekt z jeho strany, který dříve nebyl prakticky znatelný, je již téměř na stejné úrovni jako nás ostatních. Vzájemná komunikace se povznesla na vyšší úroveň a již je možné i sjednat kompromisy. Touhle obohacující zkušeností jsem si utvrdila svoje tvrzení, že děti mají na svém chování opravdu jen minimální příčinění. V převážné většině je chování dítěte je ovlivněno rodinou a na druhém místě právě mateřskou školou.

2. Chvála a ocenění

Nejvhodnější alternativou pochvaly je bezesporu zpětná vazba, ke které děti dojdou vlastním přirozeným důsledkem. „*Učitelky v MŠ mají nesmírně velkou možnost uspořádat podmínky pro činnosti a chování dětí tak, aby mohly prožívat pozitivní přirozené důsledky těchto činností a chování*“ (P. Kopřiva a J. Nováčková, 2008, str. 155). Pochvala a ocenění se tak povznese a dítě ji bude vnímat a prožívat silněji.

Pochvalou a oceněním posilujeme v dětech i zdvořilé a ohleduplné chování. Je vhodné chválit dítě i před ostatními nebo pochvalu zopakovat.

Chválit dítě za určitou činnost či věc. Díky knize „Respektovat a být respektován“ jsem si začala u sebe i u ostatních učitelek více všímat toho, kam jejich pochvala směřuje. Po společném rozhovoru s učitelkami jsme došly ke stejnému cíli – chválit spíše činnost a výtvar, ne vlastnosti dítěte. Často jsem nejen já řekla: „Ty jsi ale šikovná holčička.“ Přitom jsem té „šikovné holčičce“, která mi nesla ukázat svůj obrázek, měla pochválit spíše pečlivě vybarvené velké sluníčko.

Bohužel ne ve všech školkách, kde jsem měla možnost být na praxi, dokážou učitelky pozorovat své argumenty, následně je pozměnit a dokázat tak dítěti, že je chválí opravdu za obrázek, který si prohlédly.

3. Odměny a tresty

Odměny a tresty jdou pomyslně společnou cestou právě s pochvalami. Výše zmíněné pochvaly jsou jedním z vhodných druhů odměn. Bohužel se ale i v mateřských školách setkáváme s odměnami, které snižují vnitřní zájem dítěte a jeho vnitřní motivaci. „*Někdy jsou odměny používány především s manipulativním záměrem – abychom přiměli druhého udělat to, co chceme my. Právě u dětí jde spíše o snahu povzbudit zájem o něco, co dítě začalo dělat samo od sebe, a to na základě tradovaného přesvědčení, že jestliže něco posílíme odměnou, pak se zájem automaticky zvýší*“ (P. Kopřiva a J. Nováčková, 2008, str.

158). V praxi jsem nevědomky byla sama tou, která se ocitla v takovéto situaci. Ke zvýšení zájmu došlo, ale bohužel byl zvýšen zájem po odměně. A to natolik veliký, že klesla touha po dokončení práce či činnosti, kterou dítě dělalo. Činnost sice dokončilo, ale ne s takovou pečlivostí. V danou chvíli byla touha po odměně pro dítě silnější a bylo mu jedno, jak bude vypadat konečný výsledek, hlavně že bude odměna. Odměny v tomhle stylu potlačují tvořivost dítěte a touhu zabývat se věcmi více do hloubky.

Odměny by měly být nečekané. O to víc, jestli za odměnu považujeme sladkosti. Ty by neměly být každodenním pravidlem. Dáme je dětem například formou dárku anebo jen proto, že jim je zrovna chceme jen tak dát a podělit se.

Odměna nemusí být pouze hmotná, ale například i slovní.

Když už je nutný trest, měli bychom pečlivě zvážit jaký a vědět, co pro dítě trestem je a co není. *„Trest zajisté není to, co jsme si jako trest vymysleli, ale to, co dítě jako trest prožívá. Onen nepříjemný, tísnivý, zahanbující a ponižující pocit, kterého bychom se chtěli rozhodně pro příště vyhnout. Může se stát - a naštěstí se tak skutečně většinou děje – že je v podstatě shoda mezi tím, co vychovatel za trest pokládá a co dítě jako trest přijímá“* (Z. Matějček, 2007, str. 26).

Pokud je trest opravdu nevyhnutelný, měli bychom zvolit takový, který je přiměřený osobnosti dítěte a jeho věku. V praxi jsem se ohledně trestů snažila být spravedlivá a ve velké míře jsem byla ovlivněna vlastním uvážením o tom, bylo-li provinění malé, a proto zaslouží malý trest, či velké a vyžaduje se trest větší.

Trestáme děti proto, že chceme, aby dělaly věci správně, aby dodržovaly pravidla, aby se chovaly morálně, aby se jim nic nestalo, aby si zapamatovaly, že tudy cesta nevede... *„Trest by neměl děti zahanbovat, ponižovat nebo degradovat. Má jim dopomoci k poznání, že chovat se dobře je mnohem lepší než zlobit. Když je dítě trestem poníženo, vznikají v něm nezdravé pocity“* (S. Severe, 2000, str. 106).

Ať už se jedná o jakýkoliv trest, musí následovat bezprostředně po provinění, neměl by být odkládán. Myslím ale, že po každém provinění je vhodnější nechat na dítěti, aby vymyslelo určitou nápravu svého provinění. Učitelka tak nemusí zvažovat trest a dítě se ponaučí z vlastní chyby, kterou se bude snažit nějak napravit. Pokud poruší dané pravidlo, následuje důsledek, určitá náprava – „Vylíval jsi vodu v umývárnu, sám si to budeš muset utřít.“ Ovšem nejde druhy trestu jakkoliv rozdělit, každá situace vyžaduje své řešení a má svá úskalí.

4. Šance začít znovu

Tento přístup má v rozvoji respektu snad nejdůležitější místo. Je to velmi dobrý způsob jak ohleduplně a s respektem pozměnit chování a napravit chyby. Pokud se něco nepovede, když děti nevhodně odpoví, zapomenou o něco požádat nebo poděkovat, navrhneme jim: „Zkus to ještě jednou.“ A počkáme, až se zachovají správně. Jednáme tak se všemi dětmi bez ohledu na to, jak jsou staré. I učitelce se může stát, že udělá chybu nebo bude nezdvořilá. Sama pak může napravit své chování a říct: „Pojď, zkusíme to ještě jednou.“ To bude pro dítě možná tou největší školou (L. a R. Eyrovi, 2010, str. 103).

S touto šancí se setkávám v mateřské škole denně. Ať už jde za mnou dítě s jakoukoliv prosbou a zapomene poprosit, říkám vždy: „Zkus to znovu, umíš to lépe.“ Skoro vždy dítě opraví ihned svoji prosbu.

Na závěr této kapitoly bych chtěla zmínit, že při respektu nezáleží jen na obsahu dané věci, kterou sdělujeme, ale především i na tom, jak ji podáme. Měli bychom si dokázat ohlídat svůj tón hlasu a brát v potaz emoce ať už dětí, či naše.

3 SPRAVEDLNOST A ODPUŠTĚNÍ

V našem kulturním prostředí platí, že pocítujeme, víceméně společně, co je správné a co je „nespravedlivé“. Odborné názory se liší v tom, zda je pocit spravedlnosti vrozený nebo zda je závislý na vlivu rodinného prostředí a na celkové socializaci (K. Liessmann, G. Zenaty, 1994, str. 163). Osobně se domnívám, že jako u všech hodnot, tak i pocit spravedlnosti získáváme od dětství tím, jak se k nám chovají lidé v okolí.

Během své dosavadní praxe jsem pocítila, že ačkoliv se snaží každá učitelka vést děti ke spravedlnosti, ne vždy ji sama obstojně ovládá a aplikuje. V mateřských školách jsou zavedena určitá pravidla, která platí bez výjimky pro všechny děti. Často jsem se ale potýkala s otázkou, zda se stejně spravedlivě dočkají děti pochvaly či trestu za porušení pravidel a zda tak dostávají možnost chápat, co spravedlnost je.

„Spravedlnost je mravní princip jednání vůči třetím osobám a ve společnosti vůbec. Vyžaduje jednak, aby zločin byl potrestán (spravedlnost retributivní), aby se obviněný mohl hájit, aby se povinnosti i výhody přiměřeně rozdělovaly (spravedlnost distributivní), aby se při rozhodování nikomu nestranilo (princip rovnosti) a aby při směnách nebyl nikdo poškozován (spravedlnost komutativní)“ (J. Sokol, 2004, str. 362).

Spravedlnost a odpuštění jsou na první pohled dvě slova, která nemají společný význam a jsou zdánlivě hodně abstraktní. Zařadila jsem je do společné kapitoly díky svému vzájemnému prolínání se (viz.4.1) a také díky tomu, že právě tyto hodnoty jsou důležité pro všechny lidské vztahy.

3.1 VÝZNAM DANÝCH HODNOT

Spravedlnost je podle Aristotela jedna z nejdůležitějších ctností, protože se vztahuje k někomu druhému a nazývá se tak „dobro pro druhé“. Je bezpodmínečně důležitá pro dobré uspořádání mezilidských vztahů. *„Jde o dodržování pravidel a zákonů, čestný přístup ke hře i k práci. Porozumění přirozeným následkům chování – zákon sklizně: Každý sklídí, co zasel“* (L. a R. Eyrovi, 2010, str. 146). Spravedlnost je pro fungující atmosféru v mateřské škole důležitá ať už se jedná o rovné zacházení se všemi dětmi, spravedlivé rozdělování činností i požitků a stejné tresty a odměny. *„V raném dětství je představa spravedlnosti neurčitá. Jak dítě vyspívá, nabývá tato hodnota na obsahu a stává se součástí celého jeho mravního vývoje“* (Z. Matějček, 2007, str. 98).

Odpuštění je schopnost prominout druhému jeho chybu, ať už něco pokazil nebo někomu ublížil. Je důležité dokázat přijmout spravedlnost a počítat s ní. Současně je ale potřebné dokázat odpustit, ať už sám sobě nebo druhému. Není dobré v sobě živit zášť, touhu po odplatě či se bezmezně starat o to, aby druzí zaplatili za své chyby. To vše jsou břemena, která nám ztěžují cestu životem. Pomstychtivost a touha po odplatě pokřivuje pohled na svět a kazí naše prožívání (L. a R. Eyrovi, 2010, str. 156). Děti, které umí odpouštět, mají velkou šanci žít bez hořkosti, nenávisti a pocitu viny.

3.2 OBECNÉ ZÁSADY VEDOUcí K ROZVOJI TĚCHTO HODNOT U PŘEDŠKOLNÍCH DĚTÍ

Pokud chceme v mateřské škole bezpečně zvládat spravedlnost a následně i možné odpouštění, je důležité stanovit si určitá pravidla, která budou platná pro všechny. Jako v každém případě musíme být spravedliví pochopitelně nejen vůči dětem, ale i k sobě a ostatním zaměstnancům mateřské školy. Děti uvidí, že spravedlnost a odpuštění funguje i u dospělých. Budou mít možnost stát se účastníky děje nebo alespoň vidět, jak danou situaci vyřeší dospělí. Již jsem měla možnost přistihnout děti při hře, ve které si hrály právě na paní učitelky či zaměstnance, a řešily situaci, která se opravdu stala.

1. Pravidla

Bezesporu nejdůležitější je určit pravidla platná pro všechny děti, které by je měly znát a dodržovat. Pro lepší zapamatování si je vhodné, aby pravidla byla sestavována právě společně s dětmi na základně jejich návrhů.

Je důležité popovídat si s dětmi o důležitosti pravidel. Můžeme se zmínit o dopravních pravidlech, která musí respektovat řidič, aby byl provoz na silnicích bezpečnější. Stejně tak jsou důležitá pravidla v naší mateřské škole, aby se v ní každý cítil co nejlépe a v bezpečí“ (L. a R. Eyrovi, 2010, str. 148).

Je důležité mít stanovené odměny a tresty spojené s dodržováním nebo porušováním daných pravidel. Zaručíme tak spravedlnost pro všechny děti a vyhneme se možnosti, že bychom je soudili rozdílně.

2. Spravedlnost společně s důsledností

„Většina rodičů a část některých učitelek postrádá důslednost. Říkají věci, které nemyslí vážně, říkají „ne“ a pak se podvolí. Občas nechají neposlušnost bez povšimnutí. Měli bychom ale i tyhle drobná porušení vnímat a řešit, jinak by mohla dříve nebo později přerůst v problém“ (S. Severe, 2000, str. 82).

Důslednost je neodmyslitelným prvkem výchovy, který se obtížně realizuje. Kolikrát se učitelky nechají dětmi ovlivnit a důslednost je ta tam. Pokud už se rozhodneme na svém tvrzení vždy trvat, musíme mít stejné měřítko na všechny děti. Důslednějším a zároveň pozitivnějším přístupem můžeme výrazně ovlivnit chování dětí.

3. Odměny a tresty

Stejně jako v předchozí kapitole o respektu i pro spravedlnost je právě důležité mít určené odměny a tresty. *„Děti se tak naučí, jaké následky (ať už pozitivní nebo negativní) má jejich chování, a získají cit pro přirozenou spravedlnost“ (L. a R. Eyrovi, 2010, str. 149).*

Skutečnost, že tresty a odměny jsou důležité pro rozvoj více hodnot, nám dává možnost lépe vnímat, že jednotlivé hodnoty se společně prolínají. V mateřských školách tak máme možnost dát dětem přehled o více hodnotách najednou.

4. Dejme dětem příležitost dosáhnout odpuštění

„Nejedná se o odměnu, ale o osvobození od napětí z očekávaného trestu. Jako každé osvobození vzbuzuje právě i odpuštění kladný cit k osvoboditeli. Ovšem za jedné podmínky,

a to že viník svoji vinu a lítost prožívá a skutečně trpí výčitkami svědomí. Odpuštění prožité viny je mocným výchovným prostředkem.“ (Z. Matějček, 20007, str. 96)

Pokud je odpuštění vhodnou metodou v danou chvíli, je jistě tou nejsprávnější cestou. Bohužel nejde určit přesnější návod, kdy se právě dá vhodně použít. Záleží na provinění a situaci a sami musíme zvolit tu nejlepší cestu.

Je důležité brát velký ohled na city dítě. Pokud dítě opravdu lituje toho, co udělalo a rychle napraví své chyby, odpuštění si jistě zaslouží.

4 CITLIVOST

Citlivost, neboli schopnost empatie znamená, že rozumíme pocitu druhých, že si dokážeme představit, jak by se cítili v důsledku nějaké situace. Například: Jak se cítí maminka, když dostane květinu? Jak se cítí kamarád, když ho něco bolí nebo mrzí? Děti mají tuto schopnost vcítit se do druhých různě rozvinutou, někdy se objeví dítě, které má problém vcítit se do nálad a potřeb druhého, být ohleduplný a citlivý, jeho chování může být velice blízko agresivitě. Proto jsem se rozhodla zařadit citlivost mezi vybrané hodnoty své práce a poučit se, jak nasměrovat děti lepším směrem – k lepšímu prosociálnímu chování, tj. *„pozitivnímu sociálnímu chování, které vede k pomoci druhému člověku či lidem. Tímto chováním člověk nepřináší užitek pouze sobě samému, ale i jiným“ (E. Svobodová, 2010, str. 2).* Citlivost neboli empatie je nutným předpokladem takového žádoucího chování.²

4.1 VÝZNAM CITLIVOSTI A JEJÍ VLASTNÍ POJETÍ

Citlivost nám pomáhá poznat pravdu o situacích a lidech. Dokážeme posoudit, jak se druhý cítí, jakou má náladu a dokážeme jeho psychické naladění pochopit a tolerovat. *„Některé děti již od malička přirozeně vnímají a cítí potřeby druhých. Takové případy jsou však poměrně vzácné a pro většinu dětí je v určitém vývojovém období naprosto typické, že se zaměřují jen na sebe.“ (L. a R. Eyrovi, 2010, str. 119)* Podle knihy „Psychologie, dítěte“, kterou napsal Jean Piaget společně s Bärbel Inhelderovou zůstává veškerý zájem dítěte soustředěn na vlastní tělo i veškerou činnost tehdy, kdy si dítě samo neuvědomuje, že je i jiná možnost než „já“. Díky této skutečnosti není bohužel dítě schopno vypořádat se

---

² Dalšími předpoklady prosociálního chování jsou: chápat situaci z pohledu druhé osoby, schopnost morálního úsudku a znalost sociálních norem. (viz. Svobodová, 2010)

samo se svým vztekem nebo se snažit dosáhnout svého cíle jinou metodou než vztekem a agresivitou.

4.2 OBECNÉ ZÁSADY VEDOUcí K ROZVOJI TĚTO HODNOTY U PŘEDŠKOLNÍCH DĚTÍ

Největší základ mají děti i u této hodnoty z prostředí domova. Ve své práci jsem již zmiňovala, že jednání rodičů se odráží v chování dětí.

1. Umět pojmenovat své pocity

„Jasně vyjádření nebo pojmenování pravých pocitů přináší úlevu, někdy také lepší náhled na situaci. Je i pro druhého jasnou informací, co si dotyčný přeje a co naopak nechce“ (Z. Šímanovský, 2008, str. 133). Pokud dojde v mateřské škole k nedorozumění mezi dětmi a nedokážou se vzájemně pochopit a domluvit, je vhodné navrhnout dětem možnost, která je vhodná pro danou situaci. Například: „Nelíbí se mi, když mi maluješ na papír. Je to můj obrázek a chtěl bych si ho domalovat sám.“

V mateřských školách je kladen důraz na vzájemnou domluvu mezi dětmi. Z praxe vím, že některé děti dokážou upřímně říct: „Nechci, abys mně tohle dělal, bolí mě to.“

Své pocity by měly umět pojmenovat i učitelky, které jsou po rodičích druhým článkem pomáhajícím k rozvoji hodnot. *„Měly by umět ukázat dětem svoji citlivost a pomoci tak dětem nebát se projevit svoji vlastní. Pokud učitelka udělá chybu nebo si uvědomí, že byla necitlivá k potřebám dítěte, má jedinečnou šanci napravit svoji chybu, dojít za dítětem a říct, že je jí to líto“ (L. a R. Eyrovi, 2010, str. 121).*

2. Pojmenování pocitů v určitých situacích

Velkým důkazem citlivosti je pojmenování nálady či rozpoložení dítěte. Je vhodné dát dítěti najevo, že vnímáme například jeho vztek: „Já vím, že jsi teď rozzlobený, protože se ti nechce uklízet hračky. Ale když to všichni společně uklidíme, budeme moci jít dříve na procházku a hrát si tak venku na sluníčku déle.“

3. Dokázat naslouchat

Pokud se nám dítě svěřívá se svými pocity, je pro něj důležité, jak v danou chvíli zareagujeme, a i to, co v danou chvíli děláme. Jestliže nám dítě říká pro něj důležité

skutečnosti, je důležité ponechat veškeré činnosti a věnovat mu svoji pozornost. Ze své praxe jsem zjistila, že na dítě nejlépe zapůsobí stejná momentální výška, ať už si sedne učitelka do dřepu či oba s dítětem společně sedí. Dítě vnímá rovnoprávnost a vzájemný pohled je přirozenější. Oční kontakt je pro konverzaci s dítětem důležitý. Dáváme tak najevo svůj zájem o to, co nám chce sdělit.

5 PŘÁTELSTVÍ A LÁSKA

Na závěr všech hodnot, kterými jsem se zabírala, jsem vybrala přátelství a lásku. Právě přátelství (kamarádství) je tou hodnotou, kterou předškolní děti potřebují co nejvíce poznávat a pochopit tak, že za pomoci přátelství může být jejich čas strávený v mateřské škole co nejhezčí a nejpřirozenější. „*Již v raném dětství vyžívá způsobilost hluboce pociťovat dobrodiní lásky a mít rád, oddaně se vkládat do rukou i do srdce druhého člověka a počítat s tím, že také on se vcítí do mě*“ (Z. Helus, 1984, str. 29). Přátelství u dětí předškolního věku je upevňováno právě důvěrou a vcítěním se do druhého. Děti poté ví, jak spolu jednat a co od sebe očekávat.

Láska, především rodičovská, je pro předškolní dítě na předním místě. Pokud chtějí rodiče pro své dítě to nejlepší, měli by mu dát právě co nejvíce lásky a svého času.

Už od útlého věku potřebuje dítě prožít bezpodmínečně přijetí a lásku, která říká: „Mám tě rád takového, jaký jsi. Když se směješ, i když pláčeš, když nasloucháš, i když odmlouváš.“

5.1 VÝZNAM TĚCHTO HODNOT A JEJICH POJETÍ

Přátelství je vztah mezi lidmi, kteří k sobě mají po nějaké stránce blízko. Mezi dětmi v mateřské škole to může být záliba ve hře se stejnými hračkami, společné zájmy, anebo téměř shodné vlastnosti. Přátelství je na pohled více rozeznatelné až ve starším věku dítěte. V mateřské škole jsou děti vedeny k vycházení se všemi dětmi, k partnerskému vztahu a rozumění si. Ovšem už i zde ale můžeme pozorovat uskupení dětí. Ať už se jedná od dvojice, či vícečetné skupinky dětí. Většinou je jejich přátelství rozvíjeno na základě společné hry.

Láska je určitý vztah mezi lidmi, který je charakterizovaný silnou citovou vazbou, stálostí, nezištností, odpovědností a vzájemnou důvěrou.

Přátelství dodává dětem pocit povinnosti a zodpovědnosti vůči druhému či vůči kolektivu. „Dítě by si mělo uvědomovat, že to, jaké je a jak plní své povinnosti, má význam pro druhé, kteří s jeho podílem na společné práci a na společném soužití počítají, a podle toho se zařizují. A naopak, že také to, co a jak dělají druzí, jak plní své povinnosti, má hluboký dopad na jeho vlastní život. Kolektiv mateřské školy by mělo být jedno velké společenství založené na přátelství, které je velice ovlivněno důvěrou“ (Z. Helus, 1984, str. 80).

5.2 OBECNÉ ZÁSADY VEDOUcí K ROZVOJI DANÝCH HODNOT U PŘEDŠKOLNÍCH DĚTÍ

1. Odlišování nespokojenosti s chováním dítěte od své lásky k němu

Při každém výchovném zásahu bychom měli ukázat, že nám vadí chování dítěte, ale že naši lásku k němu nic nezmění. Je dobré často o tom s dětmi mluvit bez ohledu na jejich věk a potvrdit to fyzickým kontaktem – objetím či pohlazením. Můžeme říct: „Marku, opravdu se zlobím, že jsi utíkal od školky při silnici sám a nepočkal jsi na mě. Mám tě ráda a mám o tebe strach. Co kdybys příště radši na mě počkal? (L. a R. Eyrovi, 2010, str. 111).

2. Děti se učí lásce a přátelství společným dáváním a pomáháním druhým

Vedeme děti ve školce ke vzájemné pomoci. Pokud někomu něco nejde, požádá o pomoc některého ze svých kamarádů. Vždyť čtyři oči i ruce dokážou více než dvě. Při práci ve dvou se děti učí spolupráci, schopnosti domluvit se a najít společné řešení. Cesta za výsledkem je rychlejší, když na to dítě není samo.

Předškolní děti jsou schopné a hlavně ochotné pomáhat menším dětem. Pokud jsou při oblékání na vycházku starší děti rychleji oblečené, pomohou mladším dětem s oblékáním nebo dopomohou s tím, co malé děti ještě nezvládají (zapnutí zipu, zavázání tkaniček).

V rámci pomáhání a posloužení druhým se i mateřská škola v Borovech zapojuje do projektu „Sluníčkový den“ od nadačního fondu „Rozum a cit“ a začátkem roku 2013 započala společně se všemi rodiči sbírku plastových víček pro chlapce Kubíka, který trpí dětskou mozkovou obrnou. Tato sbírka pomůže jeho rodičům zaplatit alespoň část pobytu ve speciálním rehabilitačním centru ADELI na Slovensku. Děti jsou seznámeny s příběhem Kubíka, soucítí a přijdou si právoplatně důležité. I nejmenší pomoc je podstatná.

3. Udržování a vylepšování přátelství mezi dětmi

Společné aktivity a hry vylepšují vztahy mezi dětmi.

Pokud nějaké dítě zaslouží trest, netrestáme ho před ostatními dětmi. Mohli bychom tak rozbít nejedno přátelství. *„Lásce a přátelství se nejlépe daří v prostředí, kdy k logickému trestu existuje i alternativa odpuštění, o kterém stojí za to vždy popřemýšlet“ (L. a R. Eyrovi, 2010, str. 111).*

4. Kontakt očima

„Mnoho lidí si neuvědomuje, jak důležitý je při rozhovoru tento pohled. Zkusili jste někdy hovořit s člověkem, který se na vás nedíval a hleděl někam jinam, s nímž se vám kontakt očima nepodařilo vůbec navázat? Je to obtížný rozhovor. Naše city vůči takovému člověku jsou tím velmi ovlivněny“ (Dr. R. Campbell, 1992, str. 36). Navázání kontaktu očima vzbuzuje v člověku určitou dávku důvěry a porozumění v druhého. V předškolním věku je pro dítě oční kontakt důležitější než v jakémkoli jiném vývojovém období. Je jedním z hlavních zdrojů tzv. „citové výživy dítěte“.

V mateřské škole jsem se ocitla v situaci, kdy se mi oční kontakt nepovedl navázat s jednou holčičkou. Na první pohled byla bojácná, úzkostlivá a oční kontakt se mnou ani s jinou učitelkou nedokázala navázat. Bohužel tento problém přetrvával po delší dobu (v řádce měsíců). Při vzájemné komunikaci odvracela svůj pohled a já měla čím dál tím více pocit, že by se ke mně nejrady otočila zády. Hledala jsem proto způsoby, jak společné rozhovory vylepšit, abychom se obě ocitly v lepším rozpoložení. Nemalého úspěchu jsem docílila až po vyzkoušení rady v knize „Potřebuji tvou lásku“, která popisovala následující situaci: *„Pokud chceme dítě něco učit, sedneme si ke stolu přímo proti němu. Dítěte se můžeme dotýkat (chytit například za ruku), mluvíme s ním a pokoušíme se s ním příležitostně o navázání kontaktu očima v míře, jakou bude dítě schopno snést. Očním a fyzickým kontaktem se uklidní citové potřeby dítěte. Dochází ke zklidnění strachu a úzkosti dítěte a upevňuje se pocit bezpečí a důvěry“ (Dr. R. Campbell, 1992, str. 41).* Postupem času se tento způsob opravdu osvědčil a navázání očního kontaktu se stává snazší a snazší.

5. Nezakrývat lásku a přátelství

Své pocity dáváme dětem najevo a vysvětlíme jim, že je dobré je otevřeně projevovat. Láska společně s přátelstvím dodává dětem pocit bezpečí, který můžeme utvrdit objetím či pohlazením. Ruku na srdce, všichni máme někdy potřebu po uklidňujícím doteku. Fyzický

kontakt je naprosto přirozený v rodině, ovšem v mateřské škole musíme rozpoznat, které dítě objetí či pohlázení vyžaduje a které naopak odmítá.

6 MATEŘSKÁ ŠKOLA A JEJÍ SCHOPNOST VÉST DĚTI K HODNOTÁM

Mateřská škola je společně s rodinou nejdůležitějším faktorem, který ovlivňuje vývoj všech hodnot. Ať už se jedná o hodnoty bytí či zmiňované hodnoty dávání. Nejen rodiče, ale i mateřské školy se zajímají o správnou výchovu svých dětí. Chtějí vědět, co by měly své děti naučit, aby dokázaly v našem světě žít a cítily se šťastné. Je zapotřebí najít rovnováhu mezi jejich vlastními zájmy a mezi tím, co po nich vyžaduje společnost. Výchova nemůže být ponechána náhodě nebo být řízena pouze instinktem. Výchovný úspěch závisí na jasných cílech a konzistentním přístupu, kde se uplatňují hodnoty, které jsou uznávané.

Na rozdíl od rodičů mají učitelky mateřských škol nesmírné množství seminářů a školení, které jim pomáhají získávat více poznatků a slouží k předávání veškerých zkušeností. Přesto jsou učitelky ovlivňovány určitými prekoncepty, to znamená tím, jak samy byly vychovávány a co pochytily od svých rodičů. „*Stane se, že dětem něco řekneme a v zápětí si uvědomíme, že tatáž slova jsme sami jako dítě slyšeli od svých rodičů. Vychováváme děti podle určitého vzoru*“ (S. Severe, 2000, str. 19). Většinou jsme se ale od svých rodičů naučili dobré a užitečné věci. A tu část, kterou nám rodiče předali, tu kterou považujeme za neužitečnou, můžeme ve výchově dětí v mateřské škole vynechat. Každá učitelka má nesmírné množství zkušeností a ověřených metod, ze kterých může vybírat.

„Učitelství patří mezi povolání, která mají v moderních společnostech významné místo. Status, role a prestiž této intelektualizované profese jsou odvozeny z významu socializace, které je podrobován každý lidský jedinec. Učitelství je přiznávána značná autonomie ve výkonu a rozsáhlé kompetence, ale podmínky jeho činnosti a jejich realizace jsou podrobovány, jako u ostatních profesí, sociální kontrole“ (R. Havlík, J. Kořá, 2011, str. 151).

Mateřská škola je nejvhodnějším podnětným prostředím pro dítě. Dosažení určité hodnoty je ve výchovných cílech rozděleno tak, že vše má svůj systém či určené pořadí důležitosti. Jsou cíle velké a vzdálené, které určují směr našeho snažení. Naproti tomu jsou cíle malé, konkrétní, každodenní, kterými žijeme a díky kterým dokážeme společně dosáhnout všech cílů, které si určíme.

Učitelky mateřských škol by měly být vzorem pro děti. Pokud od dětí vyžadují určité chování, měly by samy také tak jednat. Dítě si zapamatuje mnohem lépe to, co s námi prožilo a jak se s námi cítilo, než to, co jsme řekli.

Učitelky mateřských škol by měly brát v potaz to, že svým jednáním mohou i bránit rozvoji hodnot u dětí. Z myšlenek Zdeňka Heluse (1984) jsem vybrala tři nejdůležitější body, kterými může být vývoj předškolních dětí omezován:

- nedostatek projeveného zájmu o dítě a o to, co rádo dělá,
- necitlivé zásahy do činnosti dítěte,
- nevytížení či naopak přetížení dítěte.

6.1 HODNOTY V RVP PV

Cíle a záměry osobnostně orientované předškolní výchovy jsou v českém školství definovány Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání., *Tento program vymezuje hlavní požadavky, podmínky a pravidla pro institucionální vzdělávání dětí předškolního věku*“ (K. Smolíková, 2004).

Je východiskem pro tvorbu školních vzdělávacích programů a je jakýmsi „pomocníkem“, který udává mateřským školám určitý rámec. Tohoto základu se každá mateřská škola drží, vede se jím k daným cílům. Jakou cestou se k daným cílům dostane, to už má ve své pravomoci.

„Nejobecnějším cílem je dovést dítě k tomu, aby na základě optimálního rozvoje svých individuálních předpokladů získalo základy klíčových, to znamená pro život důležitých kompetencí“ (Z. Kolláriková a B. Pupala, 2001, str. 138).

V rámcovém vzdělávacím programu jsou začleněny hodnoty dětí téměř v každé kapitole. Ať už se jedná o rámcové cíle, kompetence či jednotlivé vzdělávací oblasti. Ve všem najdeme možnosti a rady, které nám vždy pomáhají nějakou hodnotu rozvíjet. Proto jsem vybrala jen několik nejdůležitějších zmínek.

Mezi pojetím a cíli předškolního vzdělávání se nachází i úkol mateřské školy, a to *„doplňovat rodinnou výchovu a v úzké vazbě na ni pomáhat zajistit dítěti prostředí s dostatkem mnohostranných a přiměřených podnětů k jeho aktivnímu rozvoji a učení“* (K. Smolíková).

Dalším bodem RVP PV jsou tři rámcové cíle, mezi kterými se objevuje jeden velmi důležitý pro téma, kterým se zabírám, a to: osvojení základů hodnot, na nichž je založena naše společnost.

Pět zmíněných kompetencí nám pomáhá určit způsob, jakým budeme hodnoty u dětí rozvíjet. Je to široká škála možností a obměn, které nám pomáhají připravovat pro děti pestré hry a činnosti, které odpovídají konkrétním potřebám.

Ze vzdělávacích oblastí nám pomáhají téměř všechny cíle rozvíjet hodnoty u dětí. Vybrala jsem několik nejdůležitějších, které stojí za zmínku:

Dítě a jeho tělo:

- osvojení si poznatků a dovedností důležitých k podpoře zdraví, bezpečí, osobní pohody i pohody prostředí
- vytváření zdravých životních návyků a postojů jako základů zdravého životního stylu

Dítě a jeho psychika:

- posilování přirozených poznávacích citů
- poznávání sebe sama, rozvoj pozitivních citů ve vztahu k sobě
- rozvoj schopnosti sebeovládání
- rozvoj schopnosti citové vztahy vytvářet, rozvíjet a city plně prožívat
- rozvoj a kultivace mravního i estetického vnímání, citění a prožívání

Dítě a ten druhý:

- seznamování s pravidly chování ve vztahu k druhému
- posilování prosociálního chování ve vztahu k ostatním lidem

Dítě a společnost:

- poznávání pravidel společenského soužití a jejich spoluvytváření v rámci přirozeného sociokulturního prostředí
- rozvoj schopnosti žít ve společenství ostatních lidí
- rozvoj základních kulturně společenských postojů, návyků a dovedností dítěte

Dítě a svět:

- poznávání jiných kultur
- rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách
- rozvoj schopnosti přizpůsobovat se podmínkám vnějšího prostředí i jeho změnám

Učitelky mateřských škol si mohou při každé činnosti položit otázku: S jakou hodnotou se dítě setkává? „*Jedná se o osvojování základů hodnot, na nichž je založena naše společnost. Jde o osvojování žádoucích morálních hodnot společnosti a jejich praktického využití*“ (E. Svobodová, 2010, str.8).

7 RODINA DÍTĚTE

Rodina je pro mou práci jedním z klíčových slov, a proto bych se chtěla zaměřit také na ni. Od historických kultur až do té dnešní demokratické plní řadu biologických, sociálních, psychologických a i ekonomických funkcí.

„Za prvé je třeba podtrhnout, že rodina se do dítěte promítá svým životním způsobem; tím, oč usiluje; tím, jak naplňuje čas; tím, jak se její členové k sobě navzájem chovají, jak řeší své rozpory a problémy; tím, jak se mají rádi či neradi; tím, jaký styl soužití v ní panuje“ (Z. Helus, 1984, str. 96).

Ze všech faktů vyplývá, že rodina je pro dítě nejdůležitější skupinou, ve které vyrůstá a žije. Každý člen rodiny má svoji roli, která se stává součástí jeho vlastní identity. Každá rodina má svůj vlastní životní styl, svůj žebříček hodnot i jiný pohled na výchovu dětí. Na těchto charakteristikách je postaven základ řešení problémů, které nastanou. Pokud nejsou potřeby dětí v rodině uspokojovány nebo dětem chybí základy pro vývoj, rodina se stává dysfunkční. Pro děti je v nejdůležitější cítit své místo v rodině a její sounáležitost. Pokud dítě vyrůstá s tímto pocitem, má neskonale velký náskok před ostatními dětmi, které žijí v rodině problematické.

Členové rodiny (rodiče, popřípadě prarodiče) by měli být pro děti vzorem. Mnozí často zapomínají, že jsou neustále pod „drobnohledem“ svých dětí. Předškolní dítě se nejvíce naučí nápodobou, a kde jinde se mu naskytne každý den mnoho nových situací, slov a hodnot, než právě v prostředí domova.

7.1 VÝZNAM, FUNKČNOST A VLIV RODINY

Význam rodiny

Rodina je původní a nejdůležitější sociální skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou. V průběhu let prodělala některé významné změny a společnost jí po celá staletí přikládala různou váhu. Ta ovšem v současné době značně stoupá. Informují o tom jak literární díla, tisk, tak i v dnešní době navštěvované různé internetové stránky. Rodina se stává podle mě jakousi cílovou ideou, o kterou je třeba pečovat a usilovat všemi možnými dostupnými prostředky. V rodině dochází nejen k předávání tradic, zvyků a návyků, ale především i transferu kulturních hodnot. Dítěti je tak zprostředkován kontakt se širší společností a začleněním se do ní.

Funkčnost rodiny

V rodině se rozvíjí základní smysl pro lidská práva, odpovědnost, respekt, úctu a lásku. Základní hodnotová orientace člověka a vztah k prostředí kolem něj, je závislá především na vztahu k sobě, sebedůvěře a vědomí, že existuje nějaká vlastní cesta. Rodiče tak mají velkou možnost pomoci dětem k získání všech potřebných hodnot a připravit děti být zodpovědné za své jednání a nadále i za svůj vlastní život. Nelze opomíjet ani otázku disponibilních zdrojů, ze kterých rodina čerpá, včetně zdrojů ekonomických. Je však důležité, aby rodiče došli k uvědomění si, že nelze stavět pouze na ekonomickém zabezpečení rodiny. Při výchově a vedení dětí k odpovědnému, plnohodnotnému životu, který zahrnuje i odpovědný vztah k okolnímu prostředí, hraje svou roli vedle tolerance, akceptování a solidarity též důslednost, respekt, láska a trpělivost. Za funkční lze považovat takovou rodinu, která splňuje výchovné, biologické, ekonomické a kulturní požadavky. *„Rodina ve svém intimním prostředí umožňuje jedinci zprvu vytvořit pevné sociální vazby a později na základě této důvěry a emocionálně silných opětovaných vztahů mu poskytuje jakési „tréninkové prostředí“ pro významné procesy jeho dalšího psychosociálního vývoje. V rodině se utváří důvěra v sebe, motivačně volní charakteristiky, postoj k sobě samému i personálními okolí obecně. V rodině se formují modely chování, přijímají se regulační činitele těchto forem chování, dochází k předávání a interiorizaci norem, k seznamování se s různými druhy sankcí“ (J. Výrost a I. Slaměnik, 1998, str. 303).*

Vliv rodiny

Rodina je pro dítě nejdůležitějším faktorem, který ovlivňuje jeho zrání a učení. Rodiče, příbuzní a dále pak i učitelky v mateřských školách se stávají terčem pozorování a bezděčného napodobování. Rodina a její kvalita se přímo odráží ve formování osobnosti dítěte. Pro předškolní dítě jsou rodiče vzorem, ať už jednají v danou chvíli správně nebo chybují. Dítě si fixuje do paměti veškeré události a chování rodičů, které vidí. *„Když vás dítě nacytá při něčem špatném, nesnažte se bránit. Překonejte své nepříjemné pocity a vylézte z dané situace hodnotnou příležitost dítě poučit. Když mě syn přistihl při sprostém nadávání, vysvětlil jsem mu, že jsem nejednal správně, že jsem se neměl naštvat a být hrubý. Nevykrucoval jsem se a nesvaloval vinu za své jednání na někoho jiného. Neobviňoval jsem řidiče, který se mi před nosem nacpal na volné místo. Přiznal jsem svou chybu a omluvil jsem se. Rodiče nejsou bezchybní, a když nějakou chybu udělají, mají to*

uznat, přijmout zodpovědnost a omluvit se. To jsou velmi cenné vlastnosti, které můžeme dětem svým chováním vštěpovat“ (S. Severe, 2000, str. 29).

Jestliže dítě nemá dostatek potřebné, zaměřené, podnětné a výchovné péče hovoří se většinou o výchovné zanedbanosti. Výchovně zanedbány bývají děti zejména rodičů s nízkou kulturní úrovní, ale někdy i paradoxně děti v rodinách s vysokou sociální i ekonomickou úrovní, kde však rodiče nemají na dítě dostatek času, kde je dítě nevídané či stojí bohužel příliš v pozadí v řadě různých zájmů rodičů. I přes tohle vše může ale rodina navenek působit jako harmonický akceschopný celek. Jedním z nejvzácnějších darů, který mohou rodiče svým dětem dát, je bezesporu jejich přítomnost a jejich čas. Rodiče mají jako první největší možnost vést své děti ke všem dostupným hodnotám. Oproti mateřským školám jsou „v předstihu“ a mohou tak své děti připravit na co nejlepší a nejsnazší průběh pobytu svých dětí v mateřských školách. Troufám si říci, že nadpoloviční většina dětí v mateřské škole má pevné základy z výchovy svých rodičů, kteří měli a neustále mají velký vliv na vývoj hodnot svých dětí.

7.2 KOOPERACE RODINY S MATEŘSKOU ŠKOLOU

„Mateřská škola uznává dominantní roli rodiny v rozvoji dítěte, a proto se spolupráci s rodinou maximálně otevírá nejen pro běžné organizačně-provozní kontakty, ale usiluje o skutečné partnerství a případnou spoluúčast rodičů ve vzdělávacím programu“ (Z. Kolláriková a B. Pupalá, 2001, str. 133).

Rodina a mateřská škola jsou v bezprostředním neodmyslitelném spojení ať už právě z pohledu kooperace, vzájemné informovanosti či společných aktivit. Všechny tyto stránky jsou v mateřské škole zastoupeny. Škola připravuje aktivity i pro rodiče dětí a účast rodičů bývá vždy maximální. Spolupráce rodičů s mateřskou školou funguje ve všech směrech, ať už se jedná o finanční či hmotné dary pro mateřskou školu, o pomoc při opravách a realizacích nebo společné plánování a návrhy aktivit. Za problematickou bohužel někdy považují informovanost mezi rodiči a mateřskou školou. Problém zde není ze strany učitelek, ale rodičů. Učitelky vždy informují nejen o pozitivních zážitcích, ale i o problémových situacích, které potřebují delší řešení a pomoc rodičů. Přístup učitelek k informovanosti rodičům velice oceňuji a především jejich neustálou snahu o pevnější upevnění spojení školy s rodinami dětí. Bohužel problém jsem zpozorovala ve spolupráci s některými rodiči.

„Podle kvalit rodičovského chování mohou učitelé dělit rodiče do několika typů. Nejde samozřejmě o formální proces a jednotliví učitelé se budou lišit ve strukturaci těchto rodinných typů. Jde vlastně o etnické koncepty učitelů, které zachycují a kombinují důležité stránky rodičovského chování. Přesto můžeme najít některé společné jevy, které většina učitelů do svých koncepcí zahrnuje“ (Z. Kolláriková a B. Pupala, 2001, str. 74). I já jsem si vytvořila vlastní tři zjevné skupiny rodičů (dle pozorování z praxe):

- rodiče, kteří informace přijímají a akceptují a zároveň i informují o rodině,
- rodiče, kteří informace pouze přijímají,
- rodiče, kteří nemají dostatek času na rozhovor, nebo jim přijde nepotřebný.

Do prvního seskupení jsem zařadila tu část rodičů, kteří dokážou naslouchat a akceptovat názor učitelky a respektují její jednání. Tito rodiče jdou ruku v ruce s mateřskou školou a snaží se společně vést dítě tím nejvhodnějším směrem. Měla jsem možnost hovořit i s těmito rodiči. Mají důvěru v jednání učitelek a v jejich postup a sami přicházejí s nápady, které pomáhají k rozvoji hodnot dítěte. Přímou zpětnou vazbou učitelkám jsou informace z prostřední rodiny.

S rodiči, kteří pouze přijímají informace a podněty od učitelek, jsem se v mateřské škole také setkala a dále jsem byla i účastníkem při rozhovoru učitelky s rodiči. Učitelka rodičům výstižně vysvětlila situaci, o kterou se jedná, a dala rodičům příklady a podněty, jak u dítěte dané hodnoty rozvíjet a podporovat, ale změny nebyly znatelné ani po dlouhém čase. Po rozhovoru s paní ředitelkou jsem se ujistila, že informovanost od učitelky byla opravdu vhodná, výstižná a potřebná pro informovanost rodičů a pak už bylo pouze na jejich volbě, jak s danými informacemi naloží.

Poslední typ rodičů se v mateřské škole objevil ojediněle, ale přesto považuji za důležité se o něm zmínit. Jsou to rodiče, kteří nemají čas na rozhovor s učitelkami nebo tento rozhovor považují za neadekvátní. Bohužel díky této chybějící efektivní formě komunikace s rodiči tak ztrácí učitelky i zpětnou vazbu, nemají o rodině dostatek informací.

PRAKTICKÁ ČÁST:

8 CHARAKTERISTIKA MATEŘSKÉ ŠKOLY V BOROVECH

8.1 VĚCNÉ PODMÍNKY MŠ

Svůj výzkum jsem realizovala v mateřské škole v Borovech, proto bych ji chtěla alespoň stručně charakterizovat. Mateřská škola je umístěna uprostřed obce na malé tiché návsi. Má prosluněnou velkou třídu, která je spojená s ložnicí, kde jsou stabilně umístěna lehátka. V hospodářské části budovy se nachází školní kuchyně, malá prádelna, šatna zaměstnanců, ředitelna a sklad potravin. Škola je bez jídelny, děti se stravují ve třídě u stolečků.

U školy je velká zahrada. Zadní část je osázena jabloněmi a nachází se zde zahradní domek na hračky, zastřešené pískoviště, prolézačky, skluzavka a dřevěná auta. V přední části jsou vysázeny okrasné keře a nachází se zde i dětské hřiště, které je majetkem obecního úřadu. Toto hřiště je využíváno i dětmi z mateřské školy. Nachází se zde dvě houpačky na pružině, kyvadlová houpačka, kolotoč a kreslicí tabule.

Mateřská škola má udělenou výjimku co se týče počtu dětí, a to na 28. Jedná se tedy pouze o jednu heterogenní třídu dětí. Smíšený věk dětí je zde prosazován jako přednost.

8.2 ZAMĚSTNANCI

Vhodnou pohodovou atmosféru dětem vytváří paní ředitelka Zuzka společně s učitelkou Blankou a se mnou. Všechny se snažíme vycházet vstřícně individuálním potřebám dětí a přijímat je takové, jaké jsou. Projevujeme společné uznání a trpělivý přístup jednoho k druhému. A v neposlední řadě se snažíme dětem zajistit pocit bezpečí, radosti a přátelství.

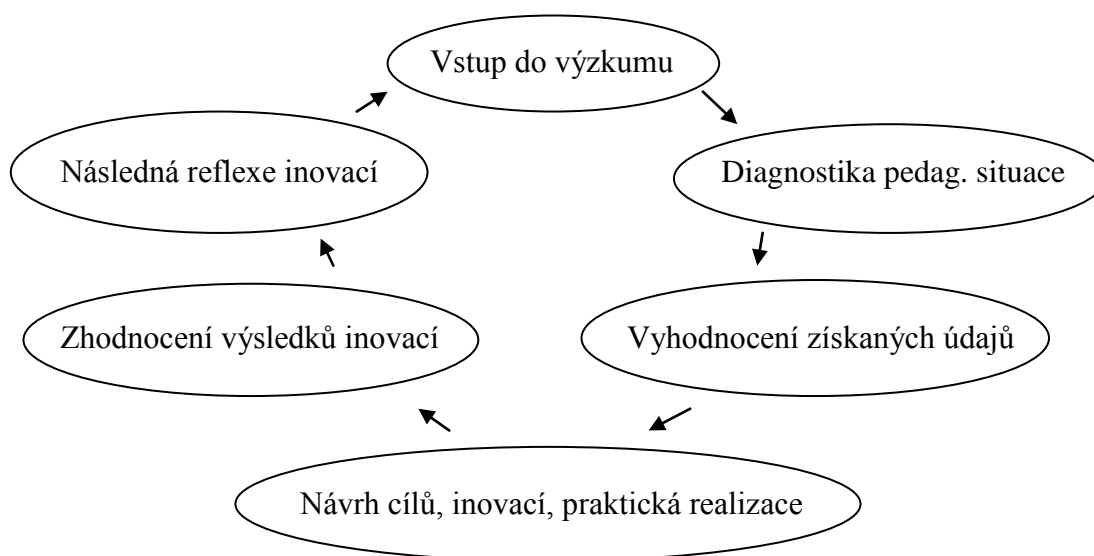
O pestrou a dobrou stravu se stará paní kuchařka Libuška, která je zároveň hospodářkou školní jídelny.

9 AKČNÍ VÝZKUM

„Cílem akčního výzkumu je poznat a reflektovat pedagogické (profesní) situace a na základě tohoto poznání je inovovat, zlepšovat“ (D. Čábalová, 2011, str. 98).

D. Čábalová uvádí schéma etap akčního výzkumu, které jsem modifikovala pro svůj akční výzkum.

Etapy akčního výzkumu (podle D. Čábalové, 2011, str. 98):

9.1 DESIGN REALIZOVANÉHO AKČNÍHO VÝZKUMU

Výchozím bodem byla situace ve třídě na podzim 2012, se kterou jsem nebyla spokojena. V počátku roku 2013 jsem se snažila zaměřit v pedagogické práci na to, abych dosáhla změn v chování dětí k sobě navzájem. Stav ve třídě jsem pak v dubnu srovnávala s výchozím stavem. Ve zkoumání jsem využívala především pozorování, dále rozhovory s dětmi a analýzu dokumentů. Doplňující aktivitou bylo malé dotazníkové šetření u rodičů dětí.

9.2 VYUŽITÉ VÝZKUMNÉ METODY

Pozorování

Jedná se o plánovité a soustavné sledování dané skutečnosti, určité pedagogické reality. Sledování pedagogických situací, chování lidí a jejich činností, což směřuje k jejich analýze a vyhodnocení.

„Pozorování patří k jedné z nejdůležitějších technik při hodnocení pedagogické reality a je důležitou vědeckou metodou jak v kvantitativním, tak v kvalitativním výzkumu“ (D. Čábalová, 2011, str. 100).

Interview

„Interview neboli metoda rozhovoru je výzkumná metoda založená na komunikaci a interakci mezi respondentem (respondenty) a výzkumníkem. Celý průběh rozhovoru a jeho

výsledky závisejí na vzájemném, interpersonálním vztahu výzkumného pracovníka a respondenta. Je proto důležité při rozhovoru vytvořit pozitivní a otevřenou atmosféru, získat si důvěru respondenta a pokusit se s ním navázat přátelský vztah“ (D. Čábalová, 2011, str. 104).

Dotazníky

Pro získání informací od rodičů jsem si zvolila dotazníky. Chtěla jsem získat přehled o tom, jak k hodnotám přistupují rodiče doma, jestli je sami respektují a rozvíjí u svých dětí. Zároveň jsem kladenými otázkami dávala rodičům možnost nahlédnout do různých typů výchovy a dále je tak vzdělávala.

„Dotazník je způsob písemného kladení otázek (dotazování se osob – respondentů), který vede k hromadnému získávání odpovědí. Patří mezi nejfrekventovanější výzkumné metody. Délka dotazníku by měla odpovídat cíli výzkumu, schopnostem a věku respondentů, kteří by zároveň neměli být dotazníkem unavováni. Pokud dotazníky zadáváme respondentům osobně, zvyšuje se jejich návratnost“ (D. Čábalová, 2011, str. 108).

Analýza pedagogických dokumentů

Při analýze pedagogických dokumentů si lépe uvědomujeme širší rámec výuky a určité možnosti jejího vývoje.

„Tato výzkumná metoda je zaměřená na zkoumání pedagogických dokumentů, jak tištěných, psaných, výtvarně zpracovaných (kreslených), tak dokumentů zpracovaných audiovizuálně, digitálně či filmově. Patří sem tzv. oficiální dokumenty, jakou jsou: legislativní dokumenty, vzdělávací programy, školní dokumentace, statistická dokumentace, záznamy z třídních schůzek, porad učitelů, dále pak výtvořky žáků a produkty ze školní činnosti“ (D. Čábalová, 2011, str. 114).

10 DIAGNOSTIKA PEDAGOGICKÉ SITUACE

V mateřské škole v Borovech se velice snadno a vhodně přizpůsobují plány situaci, která nastane. Ať už se jedná o agresivitu mezi dětmi či rozvoj citlivosti a nesobeckosti. Učitelky přesně ví, čeho chtějí docílit, a přizpůsobují svému cíli motivaci a aktivity. Tento přístup je velice cenný ve všech mateřských školách. Učitelky se dokážou řídit určitým plánem a zároveň do něj spontánně vložit jiné potřebné činnosti a určité podcíle.

Pro mateřskou školu v Borovech je v nynější době nejdůležitější zabývat se respektem, úctou, nesobečností, citlivostí a v neposlední řadě láskou a přátelstvím. K výběru těchto hodnot jsem se rozhodla na podzim 2012. Mezi dětmi převládala agresivita, sobectví a neschopnost jednat s druhým dítětem jako sobě rovným. Podnětem k častým rozhovorům s učitelkami byly i časté záznamy v třídní knize ohledně agresivity u dětí. Hlavním aktérem všech konfliktů byl pětiletý chlapec, který podněcoval nadále i ostatní. Záznamy v třídní knize přesahovaly přijatelnou míru, objevovaly se zde pětkrát až desetkrát do měsíce. Pociťovala jsem nespokojenost. Bylo zapotřebí hledat určitá řešení a docílit tak zlepšení vzájemného chování dětí.

Se zvýšenou agresivitou dětí a vzájemným nerespektováním se, jsem si všímala změn jak ve svém chování, tak v chování ostatních učitelek. Častěji jsme zvyšovaly hlas na dítě vyvolávající konflikt či dítě, které ubližovalo druhému dítěti. O našem přístupu k dětem jsme často společně komunikovaly a hledaly vhodnější řešení a přístup k dítěti.

11 CÍL AKČNÍHO VÝZKUMU

Cílem akčního výzkumu je zlepšení vzájemného vztahu mezi dětmi. Schopnost pohlížet na druhé dítě jako sobě rovného přítele. Dokázat s druhým dítětem soucítit, spolupracovat a zlepšit tak atmosféru ve třídě.

12 POPIS REALIZOVANÉ VZDĚLÁVACÍ NABÍDKY

Jak dosáhnout zlepšení? Jedinou cestou je zaměřit se na žádané chování (hodnoty) a snažit se zařazovat do vzdělávací nabídky rozvoj potřebných dovedností. Snažit se o to, aby děti přiměřeně svému věku pochopily a zvnitřnily potřebné hodnoty.

Zaměřila jsem se v období od ledna 2013 do března 2013 na různé činnosti a aktivity, díky kterým děti pochopily vybrané hodnoty. Tyto měsíce jsem si vybrala záměrně až po období Vánoc, abych svým výzkumem příliš nezasahovala do připravených plánů učitelek.

12.1 RESPEKT A ÚCTA

Při zabývání se respektem jsem se setkala ještě s jednou hodnotou – úctou. Při snaze oddělit tyto hodnoty od sebe a zabývat se každou individuálně jsem se dostala na scesti a

poznala jsem, že opravdu někdy jde jen ztěžka porušit určitou integraci mezi hodnotami. Každá hodnota je spjata s tolika jinými hodnotami, se kterými má leccos společné, že je prakticky nemožné zabývat se výhradně jednou. Toto sjednocení hodnot je ale velice vhodné pro práci v mateřské škole. Je snadné přecházet z jedné hodnoty plynule k druhé nebo rozvíjet u dětí více hodnot najednou.

Než jsem se dětem snažila vysvětlit význam slova respekt, ptala jsem se jich, co podle nich dané slovo znamená, co si pod ním představí. Převážná většina dětí slovo respekt slyšela poprvé. Snažila jsem se různými hrami a rozhovory přiblížit dětem význam slova respekt a úcta. Říkala jsem jim, že jde o milé chování k ostatním kamarádům i dospělým, ale také o hezké přemýšlení a mluvení o nich.

Informace od dětí jsem získávala individuálními rozhovory a hrou „na reportéry“. (Nahrávky jsou přiloženy na disku).

Co udělal Karlík správně? (inspirace z knihy „Jak naučit děti hodnotám“)

Vyprávěla jsem dětem o chlapečkovi Karlíkovi. Dávala jsem příklady toho, co Karlík řekl nebo udělal, a na dětech bylo rozhodnutí, jestli se v dané situaci zachoval hezky. Poté děti uváděly příklady, jak to mohl říct lépe.

Paní učitelka poprosila Karlíka, aby společně s ostatními dětmi také uklízel hračky. Ale on začal křičet: „Ne, já nechci!“

Natrhla květiny ze zahrádky vedle školky.

Řekl svému kamarádovi: „Prosím tě, Mirečku, můžeš mi odpustit?“

Když přijel ke Karlíkovi na návštěvu dědeček, Karlík k němu přiběhl, podíval se mu do očí a řekl: „Ahoj, dědečku, jsem moc rád, že tě vidím!“

Vypůjčil si od kamaráda hračku a nechal ji pohozenou venku v parku.

Karlík nechtěl v obchodě čekat dlouhou frontu a předběhl starší paní.

Uklidil si po sobě talíř od oběda a řekl paní kuchařce do okénka: „Děkuji za oběd, paní kuchařko, byl moc dobrý!“

Karlík ustavičně skákal do řeči své mamince, když se bavila s jinou paní.

Jméno „Karlík“ jsem vybrala účelně. V mateřské škole v Borovech nemáme žádné dítě, které by se takto jmenovalo. Kdybych použila jméno dítěte z mateřské školy a uváděla bych ho v příkladech, dané dítě by se mohlo obhajovat, že tohle nedělá, mohlo by být zklamané nebo by mohly dané situace využít ostatní děti k posměškům.

Kouzelná slovíčka

Nejprve jsme si s dětmi zahráli hru na honěnou. Pokaždé, když jsem chytila nějaké z dětí, muselo říct kouzelné slovíčko „abrakadabra“, abych ho pustila. Po této hře jsme se sesedli do komunitního kruhu. Pak jsem dětem vysvětlila, že existují i jiná zázračná slovíčka, které nám v životě pomáhají. Dala jsem dětem možnost, aby samy usoudily, která slovíčka to mohou být. Kromě slovíček „prosím“, „promiň“ a „děkuji“ nacházely děti i jiná. Vždy je vhodné s dětmi zahrát danou situaci, ve které se s kouzelnými slůvky mohou setkat.

Hra děti bavila, měly velkou možnost zapojit svou fantazii, představivost a zkušenost.

Projev respektu v rámci celého dne

Během dne popisujeme úsilí dítěte, poukazujeme na pozitivní přirozené důsledky, popisujeme své pocity, pojmenováváme určité věci (chování, výrobek) a především chválíme a sami nezapomínáme na již zmíněná kouzelná slova.

Dítě nám přinese obrázek, který nakreslilo dopoledne.

„Koukala jsem na tebe už ráno, že jsi u toho dlouho seděla.“

„Vidím, že to máš poctivě vybarvené, nikde to není přetažené.“

„Tehle obrázek mi udělal radost, společně ho půjdeme vystavit do šatny.“

Je vhodné popsat, co na obrázku vidíme: „To je ale velký dům.“

Pokud je obrázek věnovaný nám, neměli bychom zapomenout na poděkování.

12.2 SPRAVEDLNOST A ODPUŠTĚNÍ

Jedna z nejdůležitějších metod je vést děti od malička ke spravedlnosti v půjčování a dělení se. „*Už dvouleté děti rozumějí nejjednoduššímu půjčování hraček. Vedeme je k tomu, aby se při hraní s oblíbenými hračkami střídaly*“ (L. a R. Eyrovi, 2010, str. 150). V mateřské škole jsou děti ke spravedlivému půjčování hraček vedeny každodenně. Pokud někdo přesto „zapomene“, připomeneme mu vhodnými slovy, že si s hračkou mohou hrát i společně, anebo se mohou domluvit, jak dlouho si s ní bude hrát jedno dítě a kdy ji půjčí někomu jinému. Pokud se děti přesto samy nedokážou domluvit, musíme jim v řešení dopomoci.

Výměna rolí (inspirace z knihy „Jak naučit děti hodnotám“)

Pokud se s dítětem nemůžeme na něčem dohodnout nebo najít společné vhodné řešení, navrhneme, že si na chvíli vyměníme role. Dítě bude paní učitelkou (panem učitelem) a my budeme hrát dítě. Budeme stejně jednat a mluvit, jako dítě s námi. Svoji roli bychom měli hrát, jak nejlépe umíme. Dítě necháme, aby nás vychovávalo a vysvětlilo nám, co od nás chce a proč potřebuje, abychom ho poslechli.

Některé děti zvládly být natolik přesvědčivé, vžily se do své role a toužily po spravedlnosti. Některým dětem to tolik nešlo, ale v žádném případě nepovažují výběr hry pro tyto děti za nevhodný. I tak to bylo pro ně užitečné a naučné a získaly tak možnost vidět danou situaci i z opačné strany. Dítě si v tomhle případě většinou přehrává situace, které se odehrávají u nich doma, a způsoby jednání rodičů. V některých případech působí dětská fantazie natolik, že naopak si dítě přizpůsobí skutečnost tomu, po čem touží.

Usmířování

Ptáme se dětí na to, jestli jim někdy někdo ublížil a neomluvil se. Musíme být spravedliví a dát příležitost všem dětem vyjádřit, kdy a čím jim někdo ublížil. Jak dlouho si takovou situaci pamatujeme? Stane se, že i my někdy někoho urazíme nebo mu ublížíme? Umíme se usmířit s tím, koho jsme zranili?

Děti si takovou situaci zahrály. Utvořily dvojice, z níž jedno (menší) dítě hrálo právě ublíženého, uraženého. Druhé (větší) dítě se snažilo napravit své chyby, chtělo se usmířit a bylo jen na menším dítěti, jestli to přijme či ne. Záleželo velice na tom, jak si větší dítě vedlo, co říkalo a hlavně dělalo. Pokud se podařilo dojít k usmíření, role si děti vyměnily.

Všichni se snažili najít způsob, jak uvolnit napětí a zlepšit náladu. Byla jsem až překvapena, co hezkých slov dokázaly děti použít a jak se v danou chvíli snažily opravdu ze všech sil o smíření se svým kamarádem.

Na závěr jsme hovořili o dojmech ze hry, o tom, jak si kdo počínal, komu se podařilo dosáhnout usmíření.

Hra může mít mnoho variant, například usmíření se mlčky (jen dotykem), za pomoci maňáska nebo může usmířování probíhat pouze mezi dvěma hračkami.

12.3 CITLIVOST

Poznávání citového rozpoložení dětí může být každodenním rituálem. V komunitním kruhu všechny děti vyjádří svoji náladu, své rozpoložení. Pokud některé z dětí řekne, že je smutné, nešťastné mohou ostatní děti přemýšlet o způsobu, jak svého kamaráda rozveselit a dát mu šanci strávit svůj den v mateřské škole tím nejvhodnějším a nejhezčím způsobem.

Sochy emocí (inspirace z knihy „Hry pro zvládání agresivity a neklidu“)

Každé z dětí si zvolí jeden pocit či náladu, kterou neverbálně sdělí ostatním dětem ať už postavením svého těla či krátkou pantomimou. Ostatní děti se snaží co nejpřesněji uhodnout, jaký pocit si dítě vybralo. Můžeme se zeptat, jestli se tak opravdu cítí, a společně s ostatními přemýšlíme o tom, co zapříčinilo danou náladu dítěte, jak mu asi je, a pokud se jedná o špatný pocit, vymýšlíme, co bychom mohli udělat pro to, aby mu bylo lépe.

Mám rád

Učitelka sedí společně s dětmi v komunitním kruhu a je právě tím, kdo určí začátek věty, kterou děti doplní. Může zvolit například právě spojení: „Mám ráda ...“ a sama doplní, co nejvíce má ráda. Dále pokračují postupně všechny děti v kruhu.

Ve školce se mi zalíbil nápad s „kuličkou povídkou“, kterou učitelka drží v ruce, když sděluje dětem, co má ráda. Poté jí pošle dítěti vedle. Zavedené pravidlo, že mluví ten, kdo má kuličku, a ostatní naslouchají, se osvědčilo.

Pokud některé z dětí mluvit nechce, nenutíme ho a pokračuje ten, kdo je na řadě. Můžeme zvolit i jiná spojení, například: „Nemám rád ...“ „Líbí se mi, když ...“ Hru bychom měli zakončit pozitivním sdělením, jako je například: „Těším se na ...“

Lidé na obrázcích (inspirace z knihy „Jak naučit děti hodnotám“)

Tato hra učí děti vcítit se do druhých lidí. Najdeme v časopisech fotografie, na kterých jsou lidé v obvyklých i neobvyklých situacích. Ať už je to muž jedoucí na koni nebo malé dítě držící se křečovitě za ruku svého otce. O všech těchto fotografiích se můžeme s dětmi bavit. Ptát se jich, jak se asi cítí. Je vhodné o obrázku vyprávět. Děti se tak lépe vcítí do dané situace a dokážou mluvit o pocitech.

Kluci versus holky (inspirace z materiálů, které mi poskytla paní ředitelka MŠ Borovy)

Kluci a holky se rozdělí podle pohlaví a utvoří dvě naproti stojící řady. Učitelka oznámí holčičkám: „Chtěla bych vám představit kluky. Nejsou o nic horší ani o nic lepší než vy holky. Jsou ale jiní a prostě tu jsou. Nikdy je nebudeme moct pochopit tak, jako se chápeme navzájem my holky. Jsou ale pro nás také důležití a my jim poděkujeme tím, že se jim pokloníme.“

Pochopitelně poté se role otočí, slova učitelky jsou stejná a na závěr se kluci pokloní holkám. Tato hra v sobě nese nesmírné množství citlivosti a respektu k druhým. Předškolní děti jsou na rozdíl od dospělých více ochotné se druhému poklonit, i když pravdou je, že ne všem dětem je to příjemné. Proto je nenutíme, necháme je volně projevit své spontánní reakce.

12.4 LÁSKA A PŘÁTELSTVÍ

Láska – tento cit bohužel neumí některé děti z ostatních citů a pocitů vyčlenit nebo o něm neví. Není to tím, že by je rodiče nemilovali, ale tím, že svoji lásku nedávají dětem najevo vůbec nebo jen v určitých situacích.

„Pokud se nám podaří děti naučit, že láska je to nejcennější a nejhezčí, že mohou a mají mít rády sebe a svoji rodinu, což je důležitější než všechny ostatní věci na světě, podaří se nám předat jim nádherný dar, který ovlivní jejich budoucí život“ (L. a R. Eyrovi, 2010, str. 111).

Péče a pomoc mladším dětem

Starší děti se v mateřské škole mohou učit lásce například tím, že pomáhají mladším dětem. Ať už se jedná o pomoc při oblékání na vycházku, o přípravu svačiny či nalití čaje, starší děti cítí v danou chvíli určitou zodpovědnost. Starší děti se tak naučí nejen mít více rády své mladší kamarády, ale současně i pochopí část naší role, protože poznají, že to jsou práce, které obvykle zastávají paní učitelky.

Tento způsob pomáhání mladším dětem funguje v mateřské škole již naprosto spontánně. Starší děti jsou iniciativní a samy se ptají mladších, s čím potřebují pomoci. Pochopitelně největší láska je vidět u sourozenců, ať už se jedná o přípravu svačiny, oblékání či pofoukání právě rozbitého kolena. Starší sourozenec funguje v mateřské škole jako nejlepší pečovatel, který se stará o toho svého mladšího.

Čtení pohádek či příběhů před spaním (inspirace z knihy „Jak naučit děti hodnotám“)

Čtením pohádek před odpočinkem dětí odlišíme jasně naše nepodmíněné přátelství od nespokojenosti s jejich chováním. I když bylo dopoledne v mateřské škole chaotické a děti neposlouchaly, před spaním bychom jim měli pomoci „očistit jejich dušičky“. Navíc právě v pohádkách a v příbězích můžou na povrch vyplynout určité hodnoty, které můžeme zdůraznit.

Hry

Přátelství se nejvíce projevuje ve společných hrách a činnostech dětí. Pokaždé, když je někdy zapotřebí spolupráce dvou či více dětí, dáváme jim tak neskonale velkou možnost upevňovat své přátelství.

Hra je činnost, která pomáhá dítěti naplňovat jeho osobnost. Ve společných hrách tak přispívá k rozvoji jednoho dítěte i mnoho dalších činitelů, ať už jsou to ostatní děti, učitelka či jen sám o sobě obsah hry.

13 VÝSLEDKY AKČNÍHO VÝZKUMU

13.1 POZOROVÁNÍ

V rámci svého zaměstnání v mateřské škole v Borovech nebylo mé pozorování krátkodobé, ale longitudinální. Vždy jsem měla zvolený cíl (hodnotu), na který jsem se zaměřila, a mohla tak posuzovat pokroky dětí za delší dobu. Aby mé usuzování nebylo subjektivní, zvolila jsem na závěr rozhovory s dětmi, které mi dokázaly, že rozvoj daných hodnot, respektive pochopení jejich významu, byl opravdu znatelný. Pochopitelně vývoj a schopnost snažit se řídit své chování danými hodnotami bylo ovlivněno individualitou dětí.

13.2 ROZHOVORY S DĚTMI

Ještě před tím, než jsem se s dětmi začala bavit o potřebných hodnotách a vést je k nim, zjišťovala jsem, co si pod danou hodnotou představují. Pro tento průzkum jsem zvolila nejpřirozenější a zdánlivě nejsnazší způsob, a to právě interview.

Průběh

„Vstupní část rozhovoru se zaměřuje na motivaci a navození osobního vztahu a důvěry s respondentem. Počátek rozhovoru by měl směřovat k všeobecným tématům“ (D.

Čábalová, 2011, str. 106). Motivací pro děti byla hra na redaktory. Děti se seznámily s diktafonem a jeho vlastnostmi.

Při vlastním rozhovoru vždy jedno z dětí drželo diktafon a druhé dítě odpovídalo na kladené otázky týkající se vlastního názoru dítěte či představy ohledně dané hodnoty.

„Dotazovanému nasloucháme, snažíme se mu porozumět. Ke sděleným odpovědím zachováváme neutrální postoj, neodbíháme od tématu, nesnižujeme důstojnost respondenta“ (D. Čábalová, 2011, str. 106). Dětem jsem za odpověď vždy poděkovala a zdržela se veškerých komentářů o tom, zda představa dítěte splývá s podstatou dané hodnoty. (Na rozvoj hodnot a zlepšení představ o nich jsem využila poté různé metody a hry.)

„Záznam rozhovoru by neměl být rušivým elementem“ (D. Čábalová, 2011, str. 106). Při mých rozhovorech nebyl diktafon v žádném ohledu rušivým elementem, naopak byl motivací, která děti velice zaujala.

Záznamy rozhovorů

Část záznamů je pouze písemná (práce s diktafonem byla pro některé děti obtížná nebo se zaznamenala pouze část rozhovoru) a některé jsou přiloženy ve zvukové formě na disku.

„Co znamená podle tebe slovíčko **respekt**? Slyšel už jsi ho?“

Bohužel na otázku ohledně respektu a úcty nebyly děti schopné odpovědět. Buď toto slovo vůbec neslyšely, nebo nevěděly, co znamená.

Při společných hrách, činnostech a dalších diskuzích začaly děti chápat smysl respektu a úcty.

Jak se pozná **spravedlivý člověk**? Co dělá?

„Je hodný na všechny děti, ne jen na někoho. Dělá pro ně něco krásného.“ (Žanetka, 5 let)

„Hraje si s kluky i holkami a má je rád.“ (Eliška, 5 let)

„Něco řekne.“ „Má mě ráda a tátu taky.“ (Natálka, 5 let)

„Nepodvádí, když něco hrajeme.“ (Kubík, 5 let)

Otázku ohledně spravedlnosti děti znaly, anebo již brzy pochopily její smysl. Poté dokázaly samy uvádět příklady, ve kterých se spravedlnost objevuje.

Co je podle tebe **odpuštění**?

„Už se někdo na tebe nezlobí a usměje se.“ (Pavlinka, 6 let)

„Jsme zase spolu kamarádi.“ (Žanetka, 5 let)

„Někomu odpustíš, když ti něco udělal.“ Co mu řekneš, když mu odpustíš? – „Že budeme spolu kamarádi.“ (Štěpánek, 6 let)

„Někdo už někam odjíždí. Je smutný, měl ho asi rád.“ (Terežka, 4 roky)

Odpuštění není dětem cizí. Lépe řečeno – význam slova odpuštění jim není cizí a ví, o co jde. Bohužel s využitím v praxi to bylo horší. Následné setrvání učitelek při vedení dětí ke schopnosti upřímně se druhému omluvit za něco, čeho litují, bude mít jistě větší a větší úspěšnost i ohledně odpuštění.

Co si mám představit pod slůvkem **citlivost**?

„Někdo je na tebe hodný.“ (Petřík, 6 let)

„Je na tebe hodný, nebouchá tě a rozdělí se s tebou.“ (Andulka, 5 let)

„Je to něco hezkého, co se ti líbí a nebolí.“ (Pavlinka, 6 let)

„Když je někdo citlivý, tak je zlý.“ (Natálka, 5 let)

„Když něco chceš, tak musíš vydržet.“ (Kuba, 5 let)

Když tu budeme mít dvě děti a jedno bude **citlivé a** jedno **necitlivé**, jak to poznáme, co budou dělat?

„Asi budou pracovat.“ (Terežka, 4 roky)

Slovo citlivost měly děti spojené s agresivitou. Ten, kdo je citlivý, podle nich neublíží a naopak. Při vhodných činnostech či hrách jsem s dětmi mluvila o tom, že nejde pouze o ubližování si či naopak, ale také o schopnost vcítit se do nálady a rozpoložení druhého a dokázat být ohleduplný.

Již brzy na příkladech děti poznaly, zda se jedná o citlivost či o něco jiného.

Nad odpovědí od Kubu jsem se chvíli pozastavila. V danou chvíli jsem netušila, jestli se odpověď týká mé otázky či si Kuba dává načas a zjišťuje, jestli jsem dostatečně trpělivá. Na závěr jsem se dozvěděla, že Kuba si tak citlivost představuje. „Když je citlivý, nechvátá, nezlobí se a vydrží.“

Jak se pozná **přátelství**?

„Někdo s tebou kamarádí a je na tebe hodný.“ (Pepča, 5 let)

„Jsou kamarádi a hrají si třeba spolu.“ (Pavlinka, 6 let)

„Chováme se k sobě hezky.“ (Žanetka, 5 let)

„Hrajeme si spolu.“ (Petřík, 6 let)

„Že ho má rád. Neublížují si.“ (Natálka, 5 let)

„S někým kamarádiš, hrajete si spolu.“ (Štěpánek, 6 let)

„Mají se rádi a hrají si spolu.“ (Tereзка, 4 roky)

Co je **láska**?

„Ti dva se do sebe zamilují a bude svatba.“ (Andulka, 5 let)

„Dva lidí se políbí a můžou se obejmout.“ (Žanetka, 5 let)

„Že ho mám rád. Dáváme si pusinky.“ (Kuba, 5 let)

„Že ji má rád. Miluje ho. Dávají si pusu.“ (Natálka, 5 let)

„Milují se, dávají si vždycky pusinky a mají se rádi.“ (Tereзка, 4 roky)

„Pusinkují se, ožení se.“ (Štěpánek, 6 let)

„Maminka mě hladí a dává mi pusinky.“ (Petřík, 3 roky)

„Pán a paní se milují až do smrti a strašně moc jim buší srdíčka, až je všude malují.“ (Mireček, 6 let)

„Ale nemusí se líbat! Já se taky objímám s taťkou.“ (Kačenka, 4 roky)

Co se týče lásky a přátelství, od začátku měli děti jasno, jak se od sebe rozeznají. Díky Kačenky dodatku, že se objímá i s taťkou, jsme si povídali o rodinné lásce.

Na lásku a přátelství nahlízejí všechny děti podobně. Z jejich příkladů se opět dala rozeznat láska mezi partnery a rodičovská láska.

S postupem času a zabýváním se danými hodnotami, společnými hrami a rozhovory se měnily i odpovědi dětí. Chtěla bych uvést pár příkladů.

Co je podle tebe **respekt**?

„Když jsou děti a babičky a dědečkové u přechodu, tak jim musíme říkat barvy, protože malinko nevidí a jsou už staří.“ – pomoc některým lidem přes přechod (Kuba, 5 let)

„Že ho musím brát jaký je.“ – v dalším rozhovoru Tomášek doplnil, že se vlastně na žádném z dětí nemají hledat chybičky (Tomášek Z., 5 let)

Co je podle tebe **úcta**?

„Starým lidem musíme pomáhat, zdravit je a podávat jim pití a jídlo. Jako třeba já svým rodičům, až budu velký.“ (Štěpánek, 6 let) „A já pomáhám dědovi s holením. Já mu vždycky vyndám hrneček a to všechno.“ (Tomášek H., 5 let)

Co si představíš pod slůvkem **spravedlnost**?

„Když mám knížku, tak jí půjčím kamarádovi a budeme se o ni střídat.“ (Kuba, 5 let)

Co je podle tebe **odpuštění**?

„Někoho bouchnu a omluvím se mu a on mi to odpustí.“ (Štěpánek, 6 let)

Co si představíš pod slůvkem **láska**?

„Holka, která přenáší chlapům srdce.“ (Tomášek H., 5 let)

Jak se pozná **přátelství nebo kamarádství**?

„Já jsem kámoš se všemi dětmi – s mým bráchou, s Tomášem Hošťálkem, Tomáškem Zubem, Matýskem Žákem, Natálkou, Kubou, Vašíkem Beštů, s Pětou, ...“ – opravdu dokonalé přátelství, Štěpánek se po vypnutí diktafonu chytl za hlavu a jmenoval další a další děti, na které zapomněl. (Štěpánek, 6 let)

13.3 DOTAZNÍKY PRO RODIČE

Mateřskou školu v Borovech navštěvuje 28 dětí, včetně čtyř párů sourozenců. Proto počet dotazníků, které jsem rozdala, byl 24. Dotazníky jsem rodičům předávala osobně a všech 24 dotazníků se mi navrátilo zpět. Chtěla bych zmínit, že rodiče měli možnost vyplnit údaje anonymně, či se podepsat. Volbu podpisu využili pouze čtyři rodiče. Vzorový dotazník příkládám v přílohách pod číslem 1.

Z grafu doloženého v přílohách pod číslem 2. plyne, že přibližně 87% rodičů si je vědomo, že existuje určitý způsob, který je pro výchovu dětí nejlepší. Právě tato část rodičů označila v odpovědích tu volbu, která je v dnešní demokratické společnosti považována za nejvhodnější.

Doplnění k vyhodnocování dotazníků:

Otázka č. 2 – odpověď d) Zachováme se jinak. – zvoleno 2x

- Hodně záleží na situaci.
- Řeknu (opětovně dítěti vysvětlím), jak je zapotřebí se chovat, aby k takovým věcem nedocházelo, a vyzvu dítě, aby vše uklidilo (samozřejmě přiměřeně věku dítěte pomáhám), nezlobím se a odpustím.

Otázka č. 4 – odpověď d) Postupujeme jinak. – zvoleno 3x

- Dítě má mít důvěru v rodiče i učitele, že ho „ochrání“.
- Zeptám se dítěte, co ho vedlo k tomu, že se choval necitlivě. Měl-li nějaký důvod.
- Hledám příčinu jeho chování. Pokud se tak chová, není něco v pořádku třeba v rodině. Zamyšlení se nejprve, jestli není něco v nepořádku v rodině – vztahy apod.

Otázka č. 5 – odpověď d) Jinak. – zvoleno 3x

- Trávíme společně čas, hrajeme si, jezdíme na výlety.
- Při každé příležitosti k pochválení mu to dám najevo, snažím se v něm podporovat sebedůvěru a sebelásku, často říkám „mám tě ráda“ a je krásné slyšet od svého dítěte to samé „mám tě rád“.
- Mám tě ráda takovou, jaká jsi. Mám tě ráda, protože jsi.

Jsem sice ráda, že jsem formou dotazníků dokázala rodičům připomenout, že ve výchově dětí mají mnoho typů výchovy, mnoho směrů, kudy děti vést, a že existuje opravdu i cesta, která je nejlepší a nejvhodnější pro jejich děti. Bohužel ale díky tomu, že s některými rodiči se znám osobně, si dovoluji soudit, že ne všichni byli upřímní. Přesto dotazníky nepovažuji za nezdařenou část svého výzkumu. Díky nim jsem rodičům alespoň trochu rozšířila přehled o výchově dětí a nenásilnou formou je tak dále vzdělávala.

13.4 ANALÝZA DOKUMENTU

Na podzim roku 2012 se v třídní knize objevovaly pětkrát až desetkrát do měsíce záznamy ohledně agresivity dětí ve třídě. Za měsíc duben jsem v třídní knize našla jen jeden zápis týkající se agresivity dětí.

Z příprav a plánů učitelek jsem také vyzorovala ústup činností a her, které jsou zaměřené na zmírnění agresivity, respektování, odpuštění a soucit.

V pedagogické dokumentaci dětí došlo také k menším změnám. Tyto změny jsou individuální, vzhledem k věku dětí, tak k míře chápání dané hodnoty. Posun ke zlepšení je znatelný a stále se zvětšuje jeho rozsah.

14 ZÁVĚRY AKČNÍHO VÝZKUMU

Akční výzkum splnil alespoň z části mé očekávání a určené cíle. Změny v chování dětí jsou znatelné. Nadále však budu vývoj dětí a úroveň osvojení daných hodnot pozorovat a zaznamenávat.

14.1 ZHODNOCENÍ INOVAČNÍ VZDĚLÁVACÍ NABÍDKY

Rozhovory a pozorování

Rozhovory s dětmi mi pomohly více nahlédnout na danou skutečnost. Vyloučila se tak určitá subjektivnost mého pozorování a lépe jsem zhodnotila danou situaci. Díky rozhovorům s dětmi v lednu 2013 a v dubnu 2013 jsem zaznamenala vývoj v chápání a řízení se danými hodnotami v určitých situacích.

Rozhovory byly prováděny převážně individuálně nebo ve dvojicích, čímž jsem zajistila individuální odpovědi dětí.

Pedagogičtí pracovníci

Změny jsem zaznamenala jak ve svém chování k dětem, tak v chování ostatních učitelek. Vyhýbáme se někdy nepotřebným trestům a zaměřujeme se spíše na poučení dětí z dané situace a z ní vycházejících následků. Vycházíme z přísloví: „Pokud od druhého něco vyžaduješ, sám se tak chovej a řid' se tím.“ Co nejvíce uplatňujeme metody efektivní komunikace. Tuto formu komunikace a příklady, vycházející z publikací k tomu určených, aplikuje paní ředitelka Zuzka i do komunikace se svojí dcerou Adélkou. Jelikož se vídám s oběma i mimo pracoviště mateřské školy, často se společně nad formami efektivní komunikace pozastavíme a někdy i zasmějeme, při jakých situacích ji můžeme využít. Tato skutečnost nám však v mateřské škole velice napomáhá. Navzájem se upozorňujeme v situacích, kdy jsme se zachovaly nevhodně, či kdy šla situace vyřešit snadněji a efektivněji. Ovšem dokážeme se i pochválit v situacích, které byly vyřešeny nejvhodnějším způsobem.

Navzájem se tak vzděláváme z chování, které mezi sebou a mezi dětmi pozorujeme.

Pedagogické dokumenty

Podle záznamů v třídní knize došlo k omezení agresivity dětí. Více se rozvinula u dětí schopnost respektovat druhého, soucítit s ním, dokázat odpustit a v neposlední řadě se zlepšila přátelská atmosféra ve třídě.

Záznamy v třídní knize se objevují již jen minimálně, přibližně jedenkrát až dvakrát do měsíce. Za měsíc duben je v třídní knize pouze jeden zápis a to týkající se dodržování a důslednosti ohledně pravidel.

Dotazníky

Dotazníky byly pouze doplňujícím zjišťováním toho, jak k daným hodnotám přistupují rodiče dětí. Výchova v rodině má na dítě znatelný význam a zpětně mohu posoudit, že u dětí, kde se doma uplatňují tělesné tresty, se objevuje agresivita v mateřské škole neustále, i když v menší míře než v lednu 2013.

Bohužel věrohodnost odpovědí v dotaznících od rodičů je v některých případech minimální. S některými rodiči bydlím ve stejné obci, znám se s nimi osobně, a tudíž mohu soudit, že některé jejich odpovědi neodpovídaly skutečnosti.

Vyvozuji z toho závěr, že rodiče mají potřebu o zachování určité sebehodnoty a uvědomují si, že existuje určitá efektivnější a vhodnější výchova, než je právě ta jejich. Přesto se domnívám, že dotazníky byly pro rodiče „výchovně“ přínosné, protože mohly rozšířit pohled rodičů na výchovu dětí.

14.2 DOPORUČENÍ PRO DALŠÍ OBDOBÍ

Úkolem mateřské školy je dávat dětem základy hodnot, které jsou v dnešní demokratické společnosti důležité. Nadále využívat k tomuto rozvoji každou možnou chvíli a jakékoliv téma a motivaci.

Zlepšení závisí nejen na chování dětí, ale především i na dalším vzdělávání učitelek. Toto vzdělávání probíhá i nenásilnou formou pomocí společných rozhovorů a spolupráci učitelek. Ta by měla být využívána i nadále. Měly by se využívat vhodné semináře a školení, která prohlubují znalosti a přehled učitelek o dnešní společnosti.

Třídní schůzky a společně akce s rodiči by měly být přínosné jako pro děti, tak pro rodiče. Rodičům by mělo být zprostředkováno vzdělávání dětí pomocí rozhovorů, dotazníků, či vlastní činností společně se svými dětmi.

ZÁVĚR

Věřím, že to nejlepší z vybraných hodnot se mi podařilo dětem předat. Dokázala jsem hodnoty u dětí rozvíjet a vést je tak k lepšímu vycházení s ostatními dětmi a k lepšímu životu v dnešní demokratické společnosti. Pochopitelně pokrok není stejně znatelný u všech dětí, potřebná doba na větší výsledky je u dětí individuální. Pevně doufám, že moje bakalářská práce bude přínosem nejen pro mě, ale například i pro ostatní zaměstnance mateřské školy v Borovech.

Svým působením v mateřské škole jsem se utvrdila v názoru, že hodnoty u dětí rozvíjíme každodenně, ať už jsme si toho vědomy, či ne. Proto bychom měly především dokázat korigovat své jednání a chování a být tak pro děti tím nejlepším vzorem, jakým jen být můžeme.

V neposlední řadě jsem pomocí dotazníků připomněla rodičům, že v dnešním světě mají na výběr mnoho typů výchovy svých dětí a nenásilnou formou jsem rodiče dětí více vzdělávala. Podle dotazníků soudím, že si většina rodičů uvědomuje a zastává opravdu ten nejlepší typ výchovy, který je nejvíce potřebný pro život v demokratické společnosti jejich dětí.

RESUMÉ

Předmětem této bakalářské práce je zjistit, co si předškolní děti představují pod danými hodnotami a jak je u dětí můžeme více rozvíjet. Práce je rozdělena do dvou částí. Teoretická část charakterizuje vývoj vybraných hodnot ve společnosti a její vliv. Praktická část je zaměřena na činnosti s dětmi, při kterých se s danými hodnotami setkávají. Dále je provedeno pozorování předškolních dětí během dne a dotazníkové šetření na zjištění, s jakými hodnotami a jakým typem výchovy se setkávají děti v rodině. Cílem této práce je navrhnout činnosti a přístupy učitelek k dětem, díky kterým se děti s danými hodnotami setkají, osvojí si je a pochopí jejich význam.

KLÍČOVÁ SLOVA: hodnoty, mateřská škola, rodina, Borovy, učitelství

RESUME

The subject of this thesis is to determine what pre-school children are below the given values and how children can develop more. The work is divided into two parts. The theoretical part describes the development of selected values in society and its impact. The practical part is focused on activities with children, in which the encounter with the given values. Further observations are preschool children during the day and a survey to determine to what values and what type of education experienced by children in the family. The aim of this work is to propose actions and attitudes of teachers towards children, thanks to which children with the given values meet, learn and understand their meaning.

KEY WORDS: values, kinderarten, family, Borovy, teacher

SEZNAM LITERATURY

- CAMPBELL, Ross. Potřebuji tvou lásku. Praha: Návrat, 1992. 124 s. ISBN 80-85495-11-2
- ČÁBALOVÁ, Dagmar. Pedagogika. Praha: Grada, 2011. 272 s. ISBN 978-80-247-2993-0
- DOSTÁL, Antonín M.; OPRAVILOVÁ, Eva. Úvod do předškolní pedagogiky. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. 256 s. ISBN 14-484-85
- EYROVI, Linda a Richard. Jak naučit děti hodnotám. Praha: Portál, 2010. 160 s. ISBN 978-80-7367-275-1
- HAVLÍK, Radomír; KOŤA, Jaroslav. Sociologie výchovy a školy. Praha: Portál, 2011. 176 s. ISBN 978-80-262-0042-0
- HELUS, Zdeněk. Vyznat se v dětech. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. 206 s. ISBN 14-570-84
- KOLLÁRIKOVÁ, Zuzana; PUPALA, Branislav. Předškolní a primární pedagogika. Praha: Portál, 2001. 456 s. ISBN 80-7178-585-7
- KOPŘIVA, Pavel; NOVÁČKOVÁ, Jana. Respektovat a být respektován. Praha: Spirála, 2008. 228 s. ISBN 978-80-904030-0-0
- MATĚJČEK, Zdeněk. Po dobrém, nebo po zlém?. Praha: Portál, 2007. 109 s. ISBN 978-80-7367-270-6
- PIAGET, Jean; INHELDEROVÁ, Bärbel. Psychologie dítěte. Praha: Portál, 2007. 143 s. ISBN 978-80-7367-263-8
- PRŮCHA, Jan; Přehled pedagogiky - Úvod do studia oboru. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-567-7
- ROGGE, Jan – Uwe. Děti potřebují hranice. Praha: Portál, 2000. 136 s. ISBN 80-7178-418-4
- ŘÍČAN, Pavel. Psychologie osobnosti. Praha: Orbis, 1975. 332 s. ISBN 510-21-852
- SEVERE, Sal. Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly. Praha: Portál, 2000. 200 s. ISBN 80-7178-368-4
- SLÁMA, Milan. Filosofie a občanská společnost. Praha: ISV, 1999. 97 s. ISBN 80-85866-49-8
- SMOLÍKOVÁ, Kateřina. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2004. 48 s. ISBN 80-87000-00-5

- SOKOL, Jan. Malá filosofie člověka a slovník filosofických pojmů. Praha: Vyšehrad, 2004. 391 s. ISBN 80-7021-712-8
- SVOBODOVÁ, Eva. Prosociální činnosti pro předškolní vzdělávání. Praha: Raabe, 2010. 133 s. ISBN 80-86307-39-5
- SVOBODOVÁ, Eva a kolektiv. Vzdělávání v mateřské škole. Praha: Portál, 2010. 168 s. ISBN 978-80-7367-774-9
- ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. Hry pro zvládnutí agresivity a neklidu. Praha: Portál, 2008. 176 s. ISBN 978-80-7367-426-7
- VÝROST, Jozef; SLAMĚNÍK, Ivan. Aplikovaná sociální psychologie I. Praha: Portál, 1998. 384 s. ISBN 80-7178-269-6

DALŠÍ ZDROJ

- <http://zakony.centrum.cz/listina-zakladnich-prav-a-svobod>

PŘÍLOHY

1. VZOROVÝ DOTAZNÍK

Milí rodiče,

čas od začátku mých studií je ten tam a přede mnou jsou státní zkoušky a závěrečná bakalářská práce, pro kterou jsem si vybrala hodnoty dětí.

K získání potřebných informací použiji rozhovor a dotazníky. Rozhovor je nejvhodnější a nejpřirozenější metodou, jak mohu získat potřebné informace od dětí. Oproti tomu dotazník je určen právě Vám, rodičům. Rodina a mateřská škola jsou v bezprostředním spojení, a proto bych ráda svoji práci doplnila i o Vaše mínění a zkušenosti.

Pevně věřím, že si ve svém čase najdete chvílku i pro přečtení a vyplnění mého dotazníku.

„Špatná zpráva je ta, že čas letí. Dobrá zpráva je ta, že Vy jste pilot.“ (Michael Althusuler)

- Tento dotazník je anonymní, uvedení jména záleží na Vaší vlastní volbě.
- Vybranou odpověď označte, prosím, kroužkem.

1. Nejblíží Vám je tvrzení:

- a) Je pravdivé pořekadlo, že proutek se má ohýbat, dokud je mladý, a že je škoda každé rány, která padne vedle. Je důležitý bezmezný respekt dítěte k rodičům.
- b) Dítě nepotřebuje žádné zákazy či příkazy. Nevyžadujeme od dítěte vůči nám žádný respekt.
- c) Je dobré stanovit pravidla (určité mantinely), která se neporušují. Respekt je mezi dítětem a rodiči vzájemný.

2. Dítě rozbilo nebo poničilo pro Vás důležitou věc. Jak se zachováte?

- a) Rozčílí nás to. Dítě zaslouží trest za to, že není opatrné či neví, co se nedělá.
- b) Snažíme se být spravedliví a důslední. Chybu nenecháme bez povšimnutí. Zároveň ale dokážeme odpustit.
- c) Jsou to přeci děti, nic se nestalo, nemluvíme o tom.
- d) Zachováme se jinak.

Jak? .....

3. Potkáte dítě, se kterým se bude chtít vaše dítě podělit o čokoládu, kterou jste mu právě koupili. Jak zareagujete?

- a) Zakážeme svému dítěti, aby se dělilo. Je to jeho, nebudeme přeci kupovat novou.
- b) Pochválím ho. Tak je to přece správné!
- c) Počkáme, jak se naše dítě rozhodne. Pokud mu kousek dá, oceníme nesobecké jednání.
- d) Zareagujeme jinak.

Jak? .....

4. Učitelka vás upozorní na necitlivé chování vašeho dítěte. Jak budete postupovat?

- a) Mluvíme s dítětem o tom, co se stalo, snažíme se mu vysvětlit vše ohledně citlivosti k druhým dětem. Je dobré dítěti objasnit otázku týkající se odpuštění. Je lepší druhému odpustit, než být za každou cenu spravedlivý a necitlivý.
- b) Nijak. Nevíme, proč nás učitelka na tuhle záležitost upozorňuje, to si přeci musí vyřešit v mateřské škole.
- c) Pokud je někdo necitlivý nebo agresivní k našemu dítěti, pobízíme dítě, aby se k němu chovalo stejně.
- d) Postupujeme jinak.

Jak? .....

5. Jak dáváte dětem najevo, že je máte rádi?

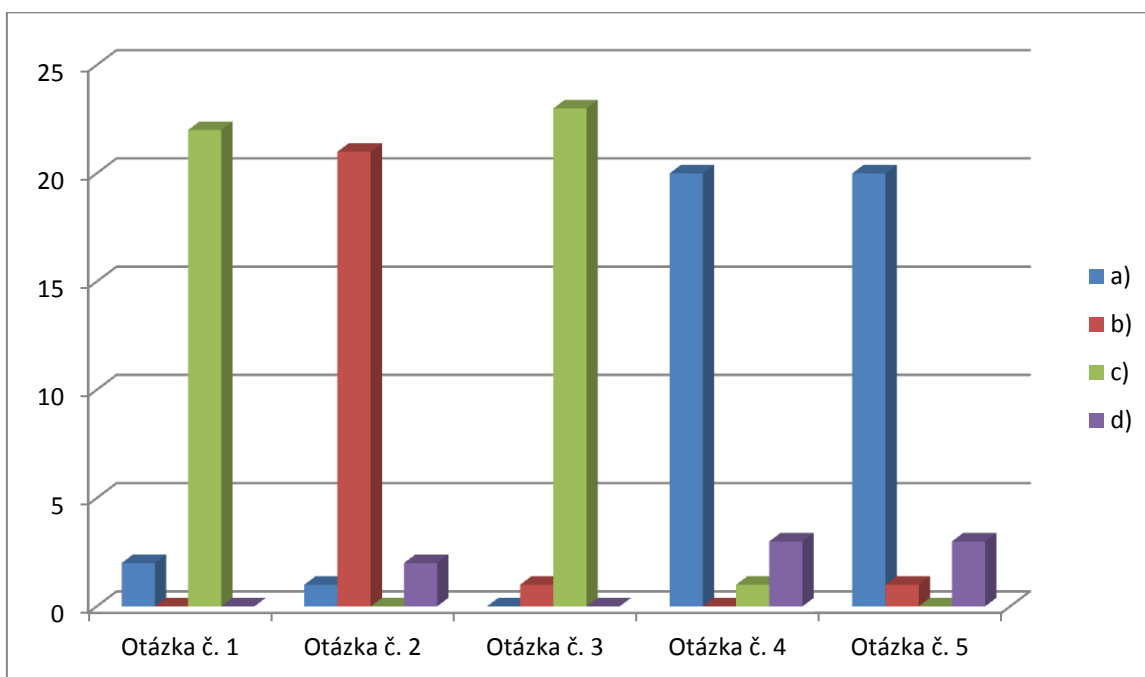
- a) Snažíme se odlišovat nespokojenost s chováním dítěte od své lásky k němu. Dokážeme říct: „Zlobíme se, ale nic to nemění na tom, že tě máme rádi.“
- b) Říkáme dětem, že je máme rádi, pouze když jsou hodné a nezlobí.
- c) Děti ví, že je máme rádi, není třeba jim to říkat.
- d) Jinak.

Jak? .....

Poděkování patří nejen paní ředitelce Zuzaně Mastné, která mi dala svolení zaměřit svoji práci na mateřskou školu v Borovech, poskytla mně materiály a pomohla zprostředkovat vše potřebné, ale především i Vám – rodičům – za vyplnění dotazníků a poskytnuté informace v rozhovorech.

Klára Kořínková

2. GRAF ZVOLENÝCH ODPOVĚDÍ V DOTAZNÍCÍCH

3. DĚTSKÉ MEMORANDUM

Nechraňte mě před následky. Potřebuji se učit zkušenostmi.

Nezapomeňte, že miluji experimentování. Učím se tím, a tak mně ho prosím dopřejte.

Nevyžadujte ode mě za každou cenu vysvětlení mého špatného chování. Někdy opravdu nevím, proč jsem to udělal.

Nesekýrujte mě. Budete-li to dělat, budu se muset bránit tím, že se budu stávat hluchým.

Neved'te mě k pocitu, že moje chyby jsou hříchy. Musím se učit dělat chyby, aniž bych měl pocit, že jsem špatný.

Neopravujte mě před lidmi nebo ostatními dětmi. Daleko víc si to uvědomím, když mi to řeknete někde v soukromí.

Nevěnujte mým „špatným způsobům“ mnoho vaší pozornosti. Jenom mě to povzbuzuje, abych v nich pokračoval.

Nedělejte za mě věci, které mohu udělat sám. Nutí mě to cítit se jako malé dítě a vás mohu nutit, abyste mi dále sloužili.

Nenuťte mě, abych se cítil ještě menší, než jsem. Budu pak dělat všechno pro to, abych se choval „hodně důležitě“.

Nepodléhejte mým provokacím, když říkám a dělám věci jen proto, abych vás rozčílil. Budu se pak dále pokoušet o další „vítězství“.

Neslibujte, nemusíte být schopni sliby dodržet. Velice to podlomí moji důvěru ve vás. Nebuďte nedůslední. To mě mate a nutí mě to čím dál tím více se pokoušet o další únikové cesty.

Nevyvíjejte na mě nátlak. Učí mě to tomu, že síla je všechno, co platí. Budu reagovat daleko dříve a raději, když budu veden.

Neváhejte být na mě někdy přísnější. Umožňuje mi to vědět, kde stojím.

Nerozmazlujte mě. Vím docela dobře, že bych neměl mít vše, o co si řeknu. Jenom vás zkouším.

4. TŘÍDA MŠ BOROVI

